

або хоч маленьку енциклопедію, чи принаймні будь-які поганенькі (павленківського штибу) словники?

Ще прошу вас, добрий Гуровичу, не відмовте відповісти, як буде зватися Дніпрельстан, ще до того як його буде збудовано, бо його „Харківський Пролетарій“ зве „Днепрострой“, а інші газети „Дніпробуд“. Мені це потрібно для ясності термінології, бо колись, пригадую я, ми на Україні не спромоглися свого часу перекласти „Волховстрой“, а тепер от і не знаємо, як же вживати це слово в літературі. Авжеж, хотілося б мені ще запитати про „Южно-руську — овчарку“ і містечко Олешки, але зараз мушу ладнатися на полювання. (Між іншим, згадана „Южно-руська овчарка“ так дуже нагадує звичайного українського вовкодава з Херсонщини (теж Юг Росії), що я, право, не знаю що й думати. Хто ж кого пожер? Чи південно-український чабанський вовкодав „южно-руську“ овчарку, чи южно-руська овчарка, навпаки, пожерла південно-українського вовкодава. (Правда цікава проблема?) Так от я про полювання. В кількох кілометрах звідси є рудня, де 50% робітників прекрасні мисливці і полювання для них є єдиною розвагою після важкої праці. Приїзди, коли хочеш, сюди і ти ще раз і ще переконаєшся, які вони чудові стрільці і качатники! — зовсім не такі аскети, як про них белькотять наші звуспізовані критики.

До речі, коли будеш на Пушкінській вулиці, то зайти до редакції „Комуніста“ і скажи, що переїздивши сюди на південь я ні на одній станції не зміг купити „Комуніста“. Хто керує залізничними кіосками? Також, коли знаєш, черкни мені, чи й на цей рік обрано такий склад центрального ВУСМР, що буде в стороні від загально-культурного процесу на Україні?

Твій Олесь Досвітній.

Р. С. По лінії Товариства Драматургів і Композиторів можу лише одно зауважити. Читав постанову ВЦВК СРСР про можливість припущення нашої агентури по збору авторських в РСФРР, а РСФР-ерівської агентури у нас. На мою думку, наші обмежені авторські кошти товариства не дадуть можливості заснувати своєї агентури в РСФРР в той час, як товариствам РСФРР ця матеріальна можливість дозволить у нас заснувати. Як ти гадаєш? О. Д.

І Що не кажіть, а справа пеклування про мистецтво є дуже важлива.

Зрозуміло, що в мистецтві не легко знайти зматеріялізовані цінності, ще тяжче встановити безпосередні громадсько корисні акції мистецькі на людину, але такі думки панують головах людей нечулих, тугих, як кажуть, на вухо, не емоційних, грубих матеріялістів, вульгаризаторів мистецтва! Це зовсім зрозуміло, ясно для кожної людини, яка хоч трохи обізнана на мистецьких цінностях, і справжній мистецький твір чи справжнього митця вона відчує одразу. І це відразу відчув на собі Пилип Медок голова Печеричанської окружної філії профспілки Робмис. Він відчув це у першу ж хвилину свого знайомства з московським художником Аркадієм Звездоносим, зустрівшись із ним у цьому глухенькому на обоє вух провінційальному місті. Щоправда, Пилип Медок ніколи б і нізащо б не погодився з такою характеристикою свого міста. Він у ньому народився, зростав тут, був свідком двох революцій і одну з них „полюбив і прийняв з вухами“, як про це він часто любив говорити своїм друзям.

Пилип Медок давно кохався в мистецтві і не міг не знати про те, що всі світові мистці, не зважаючи

МЕЦЕНАТИ

ГРИГОРІЙ ЕПІК

на багатство й пошану у великих містах, завжди прагнули повернутися туди, звідки вони вийшли, щоб відчути під собою ту землю, що виносила їхнє дитинство, щоб дихнути тим повітрям, яке сповнювало їхні дитячі легені, щоб потішити свій зір привабливими, тихими малюнками далекого милого дитинства. Пам'ятаючи про це, Пилип Медок, або точніше Полоній Червоний, як він сам підписувався у місцевій газеті (його ще звали Червоний Медок), дав собі зарік стати вище від усіх геніяльних людей світу і ніколи не покинути свого рідного міста.

„Однаково ж доведеться сюди повертатися,— думав Полоній Червоний.— Тепер мені тут зовсім добре. Я маю пошану, цікаве діло і головне — можу тішитися з того, що допомагаю такому надзвичайному талантові“. До речі, останнє, а саме питання про талановитого художника Аркадія Звездоносова, вже ось цілий рік не кидало й на хвилинку Полонія Медка. Він ним жив, та не жив, а горів, турбувався більш над усе, і не минало й одного дня, щоб Полоній Медок не написав московському талантові гарячого листа, привітальної телеграми чи забув пропагувати серед широких профспілчанських мас Робмису у місті Печеричному його надзвичайну картину „Маніфестації“. Правда, Полоній Медок не менш енергійно пропагував ще вегетаріянські ідеї, обґрунтовуючи їх, як він казав, марксівською методою та матеріалістичним світосприйманням дійсности. Він обстоював те, що кожний справжній митець повинен стояти вище від інших пересічних людей і що для цього йому потрібні інші біологічні процеси в його організмі, і що їх якраз і дає справжня вегетаріянська їжа.

— Я ще нікого за своє життя не з'їв,— говорив захоплено, з почуттям власної гідности та переваги Полоній Медок, підкреслюючи цим свою цілковиту свідомість, безумовну вищість від інших і той героїзм, який доводилося йому виявляти майже щодня, щоб

не покуштувати якогось „бифштекса по - деревенски“ чи „цыплята натюрель“. Щоправда, коли говорити про Полонія Медка і тут усе, то не можна змовчати хоч би про те, що цей самий Полоній Медок іноді доходив із своїми вегітаріянськими ідеями до скорбного тупця і тоді, зачинившись міцно у своїй квартирі, він їв на ніч „цыплята натурель“ чи той самий „бифштекс по - деревенски“. Але ці свої вчинки, що виходили за норму його поведінки і що, натурально, не здивували б з нас нікого, він умотивував приблизно так:

— Тепер, — казав Полоній Медок, — селяни самі споживають усю пісну їжу, а що й вивозять на ринок, то воно таке, що його й у рот не візьмеш. Немає тепер доброї цибулі, немає крашанок, капуста та помідори вже не родять, молоко з водою, та навіть сала немає, — скаржився наш невтомний вегітаріянець.

Асортимент „сало“ в вегітаріянській номенклатурі Полонія Медка повинен би здивувати кожного, хто хоч раз обідав в вегітаріянській їдалці, але коли б ця людина ознайомилася хоч поверхово зі смаком та традиціями Полонія Медка, її б більше не дивували такі дрібниці і вона не виглядала б таким диваком у наш вік. Справа в тому, що сало Полоній Медок їв виключно старе, те, як казав він сам, „що кілька років уже пролежало у засаленому мішку й давно абстрагувалося від живої істоти — свині“. Ця звичка їсти старе, жовте од часу сало лишилася у Полонія Медка ще змалечку, ще з тих часів, коли він не мав нижче рота слабенької клинцем борідки, а тонкі губи були без єдиної рудої волосини його зовсім негустих, завжди розкиданих униз і вгору вусів. Ця звичка лишилася йому від старої неньки, яка вмерла давно, залишивши синові єдину спадщину своєї професії — перекупки сала, любов до цього ж сала, любов, і навіть більше — гарячу відданість. І він лишився гідним сином! Через чотири десятки років, через дві

революції і переходячі повз його квартирі запеклі бої і фронти проніс Полоній Медок цю звичку, ніколи не зрадив її і, не зважаючи на свої принципи вегетаріянські переконання, не зрікся її. Словом, Полоній Медок, попри всі свої дрібні хиби (та хто їх не має!), був людиною виключно принципіальною і, як видно з вищенаведеного, розрозпочату справу він доводив до кінця.

Тож не дивно, що, зустрівшись із художником Аркадієм Звездоносим і одразу впізнавши його неабиякий талант, він вже ось протягом цілого року захищав його перед тими, хто, натурально, заздрихав його талантові і такій виключній пошані до Звездоносова у місцевих мистецьких колах, та вимагав звернути увагу й на себе. Саме такою людиною, на думку Полонія Медка, у Печеричному і був місцевий юнак Микола Сковорода.

Він пройшов довгий шлях до Печеричанського художнього технікуму через куркулівські кошари, чабанування і навіть вантажника на невеличкій пристані „Печерична“. Тож не дивно, що, побачивши велику картину, намальовану Звездоносим і любовно завітчану в плахти і українські рушники в залі Печеричанської профспілки Робмис, Микола Сковорода лишився зовсім невдоволеним з такої пошани до „невідомого“ — як він говорив, Звездоносова і, натурально, висловив своє здивування Полонієві Медкові. Медок не міг стерпіти такої образи, що, природно, могла призвести до порушення авторитету та до неповаги до його витонченого смаку, і рішуче одповів:

— Ваш реалізм, товаришу Сковородко, тепер нам не потрібний! В житті і так усе реальне. Нам потрібні тепер, товаришу Сковородка, такі мистецькі твори, які б хоч трохи одривали людину від нудного оточення нашої дійсності й давали б нам уявлення про прекрасне майбутнє о! А ви, товаришу Сковородко, з вашим реалізмом...

Микола Сковорода не безпідставно образився за своє перебріхане Полонієм Медком прізвище, здивувався з такого негативного ставлення голови Робмису Медка до реалізму і, згадавши з яким задоволенням прийняло кілька республіканських журналів його різьбярські, цілком реалістичні роботи, вирішив на цей раз не здатися. Він спробував заперечити Медкові погляди та довести їхню принципіальну невірність і навіть шкідливість. Але Медок замахав заперечливо руками, хутко забігав по великій залі і, зупинившись перед картиною Аркадія Звездоносова, майже патетично вигукнув:

— От твір справжнього пролетарського маляра. Це зразок, перед яким треба схилитися, — коротко зрезюмував Полоній Медок свої думки.

Його захоплення цілком поділили дві вже зовсім немолодих актриси, що прийшли сюди якраз шукати роботи, і, помітивши таке піднесення в настрої голови профспілки, вони весело заплескали йому в долоні.

Це було тиждень чи два тому, а за кілька днів Полоній Медок очікував на повідомлення, коли мав приїхати на урочисте святкування, що улаштовувалося з приводу його картини, сам Аркадій Звездоносов. Тому, чекаючи на приїзд, Медок ось уже два дні не жив своїм звичайним життям. Він рухався повільніше, мабуть, щоб надати своїм рухам більшої поважності, обідав пізніше, частіше навідувався до великої залі, де ось уже рік у прикрасах висіла картина Звездоносова, і все подовше простоював перед нею, заглиблюючись у її надзвичайно яскраві фарби й не менш яскравий та глибокий зміст.

Зупиняючись перед картиною, Полоній Медок смакував у ній над кожним мазком, кожна цяточка з неї говорила до нього просто таки фанатичною глибиною революційного переконання, а кожна фігура й лінія промовляли до нього красномовніше від найглибших промовців світу і сповнювала його почуття чимсь вищим і значнішим від звичайної

пересічності його товаришів по роботі. Вона ж давала йому, як казав він сам, „емоційну зарядку жити, повніше відчувати життя й працювати“.

Стоячи непорушно перед картиною і згадуючи момент свого першого знайомства із творцем цього „колосального вияву революційної пристрасти і відданости“, як захоплено характеризував цю картину сам Полоній Медок, він не міг налюбуватися з неї, не міг натішитися із своєї місії мецената намагаючись зрозуміти, яку колосальну роль у відкритті цього таланту відіграв він. Тому, дивлячись на картину, Полоній Медок ніколи не забував того, як з'явилися його перші статті у місцевій газеті „Червоне око“ про художника Аркадія Звездоносова, як під кожною з них завжди красномовно чорніло його вигадане прізвище — „Полоній Червоний“ і те, яке колосальне враження зробила ця картина на членів Робмису, що одвідали її першого ж дня, коли цю ж картину „Маніфестації“ було виставлено в залі для засідань Печеричанського Робмису. Та й як можна було це забути! Аджеж ця перша значна подія в історії Медкового міста, аджеж ніхто інший, як сам Полоній Медок, спричинився до цієї події і „ніхто інший, як я, — думав Полоній Гаврилович, — буде стояти поруч із митцем Аркадієм Звездоносовим на великій заквітчаній трибуні в день, коли призначено урочисте вшанування художника“.

Прокинувшись сьогодні, Полоній Медок додав до цих міркувань ще один мотив, а саме той, що художник Аркадій Звездоносов у подяку за таке виключно чутливе ставлення неодмінно намалює його портрет олійними фарбами і зажадає („не я, а він сам“ — думав Полоній Медок) поставити його у великій залі поруч з його надзвичайним твором. — „Да, моє місце поруч із його „Маніфестаціями“. Яке прекрасне революційне тло для мого портрета! Мій портрет на тлі величезної революційної маніфестації“ — подумав захоплено Полоній Медок, і тут він згадав

до найдрібніших деталей подаровану Звездоносим картину. З цим Полоній Медок згадав про те, як вона чудово прикрашає велику чотирикутну залю, і, добре уявивши, як і де буде стояти його портрет, намальований Аркадієм Звездоносим, Полоній Гаврилович втішно зідхнув.

— Тільки так, — вимовив Полоній Медок. — Тільки так, — захоплено повторив він.

Закінчивши з цими міркуваннями, Полоній Гаврилович хутко звівся й розмахисто розчинив вікно. До його вух раптом долетіли сильні удари неспокійних солоних хвиль. Вночі була десь, певно, буря, і море принесло її до печеричанських берегів у похмурому дні на високих валах, солоної з білим піновінням води.

— На морі сьогодні буря? — спитав захоплено Полоній Медок, трохи обертаючись до своєї дружини, Лукері Данилівни.

— Буря, — відповіла вона йому в унісон.

Медок миттю схопився, захвилювався, хутко почав збирати свій туалет, і за кілька хвилин він уже був готовий щоб вийти.

— Снідати сьогодні будете, Полонію Гавриловичу? — спитала тремтливо його дружина.

— Хіба ж такого ранку, Лушо, думають про сніданок? — ніби ображено відповів Медок і хутко попрямував до дверей. Дружина зрозуміла, що її подружжя спішить зараз, щоб на самоті віддатися захопленню й мислям, що він завжди любив робити на такому морі, де бурунть сіді гори хвиль, і, зрозумівши це, вона одразу ж кинула з своєю пропозицією про сніданок і, не бажаючи порушувати його настрою мовчала й тільки самими очима допомагала чоловікові збиратися. Але за кілька хвилин вона все ж зупинила його і, хвилюючись, тихо й коротко повідомила:

— Оце тількищо до нас приходив Микола Сковорода. Він кричав, доводячи про якесь там шарлатанство, згадував вас, Звездоносова,

і дуже настирливо радив вам неодмінно зайти сьогодні в парком чи виконком і поговорити в якійсь справі. Він тільки тут був, Полонію Гавриловичу.

Медок дослухав ці інформації і, не почувачучи за свій обов'язок навіть щось одповісти на них, махнув зневажливо рукою і майже вибіг за двері. Тут він зробив кілька кроків і, поминувши невеличке у шпориші подвір'ячко, хутко вийшов до моря.

За ним слідком, побачивши, як він вийшов з подвір'я, пішов і Микола Сковорода. Він хотів уже зупинити його, щоб поговорити, але, помітивши якесь надзвичайне Медкове захоплення і його особливо піднесений настрій, Микола Сковорода кинув думку про свої розмови з Полонієм Гавриловичем і теж пішов до моря. Він пильно стежив за тим, з яким надзвичайним захопленням та піднесенням Полоній Медок наближався до моря, як він глибоко вдивлявся в його далеку рухливу сиву спину, як він присідав, очевидно, щоб краще відрізнити пінні горби цього схвильованого безкрайого водяного степу, і як, дійшовши до берега, Полоній Медок підняв угору руки — видно, набрав повні легені повітря і безсило, мабуть, знеможений захопленням, упав на дрібну гальку.

Сковорода, що увесь час дивився на це дуже уважно й нічого не пропустив, просто здивувався. Він тепер справді починав вірити в щире ставлення Полонія Медка до революційного мистецтва, в його сердешну щирість та його романтичну переконаність. І дійсно: падати перед морем, падати перед цією грізною, але безсилою щось заподіяти на березі, стихією може тільки особливо чутлива людина, може тільки романтик, той хто, падає тоді, коли його ніхто не бачить, той, хто буде молитися, як дикун, його стихії і хто шаршав каміння на морському узбережжі бачить тільки як чорні рани тисячоліть.

Микола Сковорода поволі посувався вперед і, боячись порушити якийсь надзвичайний, урочисто

молитовний настрій Полонія Медка, він звернув у бік і непомітно зайшов за узбережне каміння. Зайшовши туди, Микола Сковорода захистніше став і невидимий почав стежити за Полонієм Гавриловичем. І не минуло й кількох хвилин, як Микола помітив, що Полоній Медок раптом підвівся із гальки й хутко пішов просто на нього швидко й зближуючись до скелі, щось пильно намагаючи біля неї своїми очима.

Боячись порушити все ту ж самотність і величність в настрої Полонія Медка, Микола Сковорода обережно обійшов скелю, погузував ще трохи і, дійшовши на протилежний бік, він миттю виліз на гору, улаштувавшись так, що тут його не міг би побачити ніхто, тоді як він бачив усе. Тож Микола Сковорода одразу побачив, як Полоній Медок прискорив кроки і, підходячи саме до скелі, де сидів Микола Сковорода, поспішно витяг із партабака цигарку, а за другу мить Полоній Медок уже зняв із себе шкіряний рудявий пасок, і, зашелестівши звичайним газетним папером, він сховався, ніби пірнув під скелею.

Плутаючись у здогадах про загадкову подорож Полонія Медка, Микола Сковорода обережно залишив своє захисне місце і став поволі зближуватися до краю великої скелі. Звідси він напевне міг побачити все, що буде робити під нею самотній Полоній Гаврилович.

Миколу Сковороду розпалювала надзвичайна цікавість. Посуваючись наперед, він багато міркував і все вертав до того, що він бачив сьогодні Полонія Медка не таким, як завжди, він змінював своє до нього ставлення і вже починав корити себе. І, дорікаючи собі за нечутливе ставлення до Полонія Медка в минулому та бажаючи остаточно переконатися в його романтичній натурі, Микола Сковорода тихо підлазив до краю скелі. Він уявляв, як раз Полоній Медок романтично припадає гарячими

скронями до холодної солоної скелі, як його руки спазматично сковзаються по її віковичних рубцях і не можуть на чомусь зупинитися, як він увесь дрижить у надзвичайному піднесенні й кличе могутнє море підійти до нього ближче й обняти його своїми холодними хвилями.

Розмірковуючи так, Микола Скворода доліз краю скелі і вражено зупинився. Згори йому видно було ясність плішивої з великою лисиною голови Полонія Гавриловича і його напружено витягнені вперед руки. Микола Скворода зацікавився більше, посунувся ще трохи і одразу ж помітив, як у Медкових руках майнув той самий зужмом зібганий газетний папір та як з-за кручі на нього важко вдарило гострими сірководневими й зовсім не морськими випарами.

II Одвідавши море, Полоній Медок повертав додому. Він ішов повагом, не поспішаючи, часто зупинявся, озирався назад, на море, й важко зідхав, ніби прощаючись з ним. Постать його проти звичайного була рівна, кроки стійкі й голова гордо здіймалася вгору над завжди скошеними плечима. Помітно було, що він хвилювався, а по тому, як Полоній Гаврилович часто озирався на море й подовгу впирався в нього очима, можна було зрозуміти, що він ще кінчав переживати ті приємні хвилювання, що їх викликало сьогоднішнє бунтівливе море. Що це було правдою, свідком тому була вся постать Полонія Медка, бо чим далі він відходив від моря, тим важчали його кроки, ноги плуталися в широких холошах його білого напівкльошу, сутулилася спина і нижче падала його дрібненька голова.

За кілька часу Медок дійшов додому.

Вдома на нього чекав уже, як і було умовлено ще вчора, його особистий і разом не особистий профспілчанський секретар Сарапійон Маркович. Зрозуміло, що ходити на помешкання до голови профспілки для Сарапійона Марковича не було обов'язковим, але він був одною з тих осіб, які глибоко

поважали Полонія Медка, і через це він готовий був слугувати йому і вдень, і вночі. Тому, як тільки на порозі з'явився господар, Сарапійон Маркович миттю схопився із свого місця, поважно прокашлявся і ще поважніше, з глибокою пошаною вклонився Полонієві Медкові.

— Вітаю вас з цим прекрасним бурхливим ранком,— заявив поважно Сарапійон Маркович,— Більшого щастя і задоволення для вас, Аполонію Гавриловичу, як сьогоднішнє море, й покушати годі!

— Так.

— Яке це щастя, Аполонію Гавриловичу, почувати, що ми живемо в цю бурхливу революційну добу,— продовжував захоплено Сарапійон Маркович.

— Так,— знову підтвердив Полоній Медок. Він зняв із себе білий чесучовий піджак, знайшов свій курортний туалет із піжамою, пошитою „під венгерку“, і, одягнувшись, поважно сів до столу.

Сарапійон Маркович добре знав звички свого начальника, бо як тільки сів до столу Полоній Гаврилович, він миттю знайшов свої причандалії до писання і увесь застиг у чеканні.

Полоній Гаврилович посидів кілька хвилин біля столу мовчки, потому нервово побарабанив пальцями об стіл і, щось обмірковуючи, повагом підвівся.

Сарапійон Маркович повів за ним очима, поправив за вухом держално золотих окулярів і, закусивши кінчик гострого просідуватого вуса, він почав писати.

— Що ви вже пишете? — стурбовано спитав його Полоній Медок.

— Дату, день і годину, Полонію Гавриловичу.

— Так,— вимовив задоволено Полоній Медок і знову поважно закрокував по хаті.

Сарапійон Маркович чекав. Він знав, що Полоній Гаврилович зараз обмірковував статтю до газети і заради неї ладний був терплячи чекати хоч і цілу добу.

В хаті стояла гнітюча, сторожка тиша, тільки іноді порушувана брязкотом кухонного посуду чи срібних

приборів до сніданку : то поралася, турбуючись про здоров'я Полонія Гавриловича, його дружина Лукеря Данилівна. І за кожним разом, коли до кімнати несподівано долітало торохтіння тарілок чи дзвякіт ножів, Полоній Гаврилович різко обертася в бік порушників тиші, нервово хапав себе за кілька волосин, що тільки випадково залишилися у його побіля вух, і гостро незадоволено махав руками. Тоді неспокійно підскакував на своєму місці Сарапійон Маркович, застережливо цікав, домагаючись цілковитої тиші, і благально зводив очі до заклопотаної Лукерії Данилівни, коли та на хвилинку з'являлася в робочий кабінет Полонія Гавриловича.

Полоній Гаврилович пройшовся ще кілька разів із кутка в куток і, знайшовши гідний його великих думок початок, враз зупинився. Вигляд у нього тепер був урочисто збуджений, очі переможно іскрилися і навіть ще вище стирчав угору дрібненький із дитячим ластовинням та червоними лиштвами ніс.

— Прошу,— промовив він урочисто.— Прошу, Сарапійоне Марковичу!

Сарапійон Маркович нахилився над столом, і його слухняний олівець швидко заковзався на папері.

— До редакції місцевої газети „Червоно око“,— промовив якимось особливо урочисто Полоній Гаврилович. Він прокашлявся, протер поважно вуси й заговорив ще урочистіше :

— Ще ніколи в історії людства не траплялося таких випадків, щоб представники кляси, яку гнобили й гнітили, стали на вищі мистецькі щаблі світової мистецької дії. Мистецької дії... дії... — Лише тепер, коли великий Жовтень розірвав ланцюги і рішуче збив роги усім гнобителям, замазавши їхні очі, можна сказати, найміцнішою революційною шкатуркою, лише тепер з'явилися такі картини, як надзвичайна „Маніфестація“ художника Аркадія Звездоносова, лише тепер бачить наше робітничо - селянське червоне око... Полоній Гаврилович знизив трохи

тон, змовк і, походивши кілька хвилин, тихо запропонував :

— Прочитайте, Сарапійоне Марковичу.

Сарапійон Маркович почав дуже уважно читати, і, як дійшов краю, Полоній Гаврилович незадоволено посмикав клинець своєї рудої рідкої борідки і ще тихше додав :

— Останнє речення закресліть...

— Уже!

— Тепер пишіть далі :

— Коли світовий Жовтень... світовий Жовтень... світовий Жовтень видав нам вексель на право творити й поглиблювати, на авансцену з'явилися його митці. Ми є свідками з'явлення нової зірки, зірки першої величини, що вона, ця зірка, закриє всіх. Дуже знаменито тут саме те, що він, не будемо критися—великий маляр Аркадій Звездоносів, з'явився саме у нас. Саме наше місто Печеричне дало йому силу творчої енергії виявити свій надзвичайний талант...

— Талант,—вимовив Сарапійон Маркович і зупинився.

— Надзвичайний талант,—повторив Полоній Гаврилович і теж зупинився. Видно було, що він не міг знайти путящого переходу до іншої думки й тепер застряв уже надовго.

— А як, Аполонію Гавриловичу буде нащот „шапочки“?—спитав улесливо секретар, очевидно захоплюючись творчою енергією свого невтомного начальника.

— Не знайшов ще я, Сарапійоне Марковичу. У Леніна немає нічого підходящого.

— Зате в мене знайшлася,—відповів весело Сарапійон Маркович.—Я ж ще вчора знав, куди йду. Я зібрав усі чисто статті про мистецтво, що їх було видруковано за ці кілька років у „Червоному оці“, дуже уважно переглянув, і тепер от є, прошу.

— Читайте, Сарапійоне Марковичу, бо, дійсно, тепер без мотто і стаття ніби не стаття — погодився Полоній Гаврилович. — Читайте швидше, голубчику!

Сарапійон Маркович дістав із теки вирізку і врочисто оголосив:

— Коли маси, коли широчезні маси опановують мистецькі надбання періоду до великої революції, тоді починає й народжуватися пролетарське мистецтво. — Прочитавши, Сарапійон Маркович змовк і дуже уважно дивився на Полонія Гавриловича, намагаючись розпізнати, яке вражіння зробила на нього прочитана цитата.

— Замечательно! Глибина думки яка! — захопився Полоній Гаврилович. — Розумно, конкретно, зрозуміло і головне — революційно. Хто це сказав? Підпишітьте і миттю катаємо далі, — зрадів Полоній Гаврилович такій приємній okazії.

— Ви сказали це, Аполонію Гавриловичу, — якимось особливо почтиво відповів Сарапійон Маркович.

— Я? — здивувався Медок, приємно посміхаючись.

— Це з вашої, Аполонію Гавриловичу, статейки видержечка. З номера 156 нашого „Червоного ока“ за 1925 рік. У мене, Аполонію Гавриловичу, все під рукою.

— Цікаво, — втішно вимовив Полоній Медок. — Ніяк, знаєте, не сподівався на себе... Забувається все, що кажеш, — помовчавши, пожурився він, многозначно вимовивши і підкресливши останнє слово.

— А навіщо ж я до вас, Аполонію Гавриловичу? — запобігливо завважив секретар. — Я ваші вуха й очі, — додав він покірно.

Полоній Гаврилович вдячно подивився на свого секретаря, глянув на годинника і одразу ж заходився скидати свій курортний туалет.

— Час до іншого братися, Сарапійоне Марковичу. Я хочу ще дещо зробити, — пояснив він трохи здивованому секретареві. Але, видно, він зрозумів, що Полоній Гаврилович бажає залишитися сам, хутко

зібрав свою теку і, поважно вклонившись господареві, не поспішаючи, пошкутильгав до дверей.

Полоній Гаврилович зачекав, доки Сарапійон Маркович вийде з хати, і, як двері за ним з хрипом хряпнули, він обернувся до столу й, узявши до рук ручку, над чимсь глибоко замислився. Посидівши так якусь мить, Полоній Гаврилович умочив перо в атрамент й поставив його на папір.

„Дорогий Аркадію,— почав він листа до Звездосова — Я тількищо закінчив про тебе статтю до місцевої газети (в центральні газети про твоє свято ми теж написали) і тепер хочу поділитися з тобою думками й вражіннями, що я їх сьогодні мав. Сьогодні, дорогий майстре, у мене надзвичайне свято. Сьогодні наше прекрасне бунтівливе море нарешті таки вийшло із своєї рівноваги й забилося на берегах, мов полонений звір, мов спійманий птах. Я ходив сьогодні до нього, дорогий Аркадію! Був там довго сам, і віриш... (не хочеться писати про свої почуття), але нехай... тобі я, любий Аркадію, можу говорити все. І віриш, дорогий Аркадію, я відчув ще раз свою прекрасну молодість. Море! Море у білих горбах, у білих будівлях, що високо піднімаються й одразу ж, мов карткові будиночки, падають. Ах, як я шкодував, дорогий Аркадію, що зі мною не було тебе. Тільки ти своєю глибокою й м'якою душею зрозумів би цей настрій. Ти розумієш: море, гори, рухливі гори води із білими верхами і на березі — я та скелі. Я впав на гальку, я, дорогий Аркадію, не міг стримати своєї радості — упав і молився. Я молився... Після я пішов до тих самотніх скель. Ах, як там добре, Аркадію. Як я шкодував, що тебе не було. Ми б посиділи там хоч трохи з тобою разом. Я був там довго. Ти пригадуєш ту високу скелю, що виходить шпилем у море. Пригадуєш, певно, як ми зустрілися два роки тому біля неї. Ти тоді малював якісь етюди, готувався до великого полотна, а я ходив відпочивати. Ми познайомилися і одразу

впізнали, що ми знайшли один одного. Ти тоді ж пообіцяв подарувати нам картину, що й зробив своєчасно. Тепер без тебе, Аркадію, мені просто немає тут про що думати. Ти ж знаєш, скільки шуму наробила твоя надзвичайна картина. Знаєш, бо всі матеріали я посилав до тебе. Ти маєш наші листи, маєш захоплюючі постанови загальних зборів усіх колективів моєї спілки. Ти розумієш, дорогий Аркадію, як ти багато зробив для підняття активності та особливо культурного рівня й художнього смаку членів моєї спілки. Ти навіть не уявляєш, що ти зробив своєю картиною! Ти знаєш і про те, що вона висить у найпочеснішому місці залі, знаєш, що для того, щоб дати їй найкраще місце, нам довелося навіть портрети деякі пересунути на другорядні місця. І хіба тепер твоє серце не сповнюється радістю? Хіба ти не радієш думкою, що наше місто улаштовує тобі таке грандіозне свято. Ти ж розумієш, у місті немає дорослої людини, яка б не знала твоєї картини! Та що там дорослої. Мені відомо, що навіть дітей приводять до неї учителі на екскурсії. І це ще раз свідчить про те колосальне виховне значіння, що його ти дав у цій прекрасній своїй картині! Це кращий зразок колосального захвату й напруження збуджених революцією мас. Чому ж ти баришся? Чому не відповідаєш мені, любий Аркадію, на мого останнього листа? Чому мовчиш, мій брате (дозволю собі так назвати тебе, бо ти мені тепер рідніший від мільйонів справжніх братів). Але ти, дорогий Аркадію, не тільки для міста нашого зробив нечувану пошану, подарувавши нашій спілці свій надзвичайно талановитий твір, ти допоміг і мені...“

Тут Полоній Гаврилович раптом зупинився й незадоволено повернув голову до дверей. Біля порога, мов опудало, мов витягнена на копилі, стояла Лукеря Данилівна. Руки їй рівно звисали вниз, очі були якось надто широко відкриті, а уста боялися зараз вимовити потрібне слово. Вона, очевидно,

чекала так вже багато часу, і, як тільки Медок обернувся, Лукеря Данилівна ледве зрушила своє мертве лице і тихо, покірно вимовила:

— Полонію Гавриловичу, уже десята година. Вам час снідати і на роботу.

Полоній Гаврилович зціпив зуби і, розмахнувшись рукою, зо зла вдарив ручкою об стіл.

— Не перебивай, коли тебе не сюди просять! — закричав він.

Лукеря Данилівна зібгалася у найдрібніший вузлик, заметушилася й в одну мить викотилася за поріг.

Тоді Полоній Гаврилович спокійно дістав свою ручку, поставив до незакінченого речення кілька крапок і далі, позначивши постскриптомом, не поспішаючи продовжував:

„Сьогодні у мене, дорогий Аркадію, засідання спеціального комітету по організації твого свята. Справа йде добре. Всі радіють разом зі мною, і тільки один тут місцевий, можна сказати, шекатурщик, Микола Сковородка, певно, з патріотизму та неграмотности протестує проти всього й заважає організації свята. Але це чепуха, Аркадію! Я ручусь за грандіозність цього свята, як і за те, що воно буде таким, якого ще ніколи не бачило не тільки наше Печеричне. Наше місто буде широко ілюміноване, картину твою неодмінно видрукуємо двотисячним тиражем і зустрічатимемо тебе не вокзалі з кількома оркестрами. Пиши ж, Аркадію, не примушуй очікувати й боліти даремно душею. Сьогодні ми детально розробляємо порядок процесій, а завтра гаряче чекаємо тебе.

Твій Полоній Червоний (Медок)“

Полоній Гаврилович поклав ручку, пробіг ще раз листа від початку до краю і, зробивши кілька дрібних виправлень, урочисто поклав його в конверту.

За цим він зав'язався своєю найдорожчою краваткою, дуже уважно розчесав руду клинчасту борідку і, знайшовши в кутку свою святкову парасольку, поважно й не поспішаючи залишив своє тихе помешкання.

— Тепер не до сніданків, Лушо.— Згодом кинув він свій зворушеній дружині, і, рівно несучи дрібненьку голову, Полоній Гаврилович помандрував на засідання.

III Ще йдучи на призначене засідання робмисівської комісії у справі організації свята Звездоносова, Полоній Медок мав велику неприємність. Справа в тому, що студент місцевого худтехнікуму згадуваний вже Микола Сковорода, який входив представником до правління Робмису від студентства, запротестував проти організації цього свята й настирливо домагався, щоб його одмінили. Саме тому, зустрівшись сьогодні із Полонієм Гавриловичем, він зупинив його і дуже чемно, але рішуче поставив йому таке питання:

— Товаришу Медок, скажіть, невже ж ви увесь час обдурювали мене? Ви ж категорично запевняли мене в тому, що давно зреклися думки винести ваше захоплення цією бездарною картиною далі вашого кабінету і родинного гнізда.

Полоній Гаврилович, натурально, повинен був би образитися за такий Сковородин тон, але, пам'ятаючи про те, що кожній новій великій справі несвідомими, консервативними елементами завжди чиниться опір, він стримав свій гнів і лагідно одповів:

— Я вам, товаришу Сковородко, говорив завжди тільки правду. Ініціатива організації цього таки справді надзвичайно цікавого свята повстала тільки вчора. Я вас учора не бачив, товаришу Сковородко, і тому, сповіщаючи про це, послав вам листовне запрошення. Ви повинні, товаришу Сковородко, взяти участь на сьогоднішньому засіданні комісії і в самій зустрічі Аркадія Звездоносова.

— Запрошення я, товаришу Медок, одержав і просив передати його інспекторові політосвіти. Нехай вони, нарешті, поцікавляться й розберуть, що у нас робиться, а на засідання я не піду. З якої речі так популяризувати таку безсумнівну бездар? Це ж кращий зразок халтури,—не стримав свого гніву Сковорода.

— Вам так здається. Ви із своїм реалізмом, товаришу Сковородко, в наш вік індустріалізму і конструкцій таки добре відстаєте. Картина, кажу я вам, прекрасна! Вона найкраще організовує емоції працюючих, вона взята з наших демонстрацій і виявляє найреволюційнішу суть світових прагнень пролетаріату. Це доведено, товаришу Сковородко на досвіді, про це свідчать тисячі думок печеричанського активу. Вони без найменшого нагніту написали свої цілком прихильні думки у книгу вражінь. Вона виявляє...

— Провінціальну тупість її автора і більш нічого,—перебив Микола Сковорода Полонія Гавриловича, остаточно загубивши свій спокій.

— Вам тільки так здається, товаришу Сковородко. Вам, як людині іншої мистецької школи, просто тяжко визнати цей прекрасний твір майстра іншого напрямку,—це в кращому випадку, а в гіршому — ви просто заздрите йому.

— Шкодую вас, товаришу Медок.

— Дуже вам вдячний, товаришу Сковородко,—глумлившись відповів йому Медок.

Микола не витримав цього і, зовсім згубивши свій філософськи зрівноважений тон, він з обуренням вигукнув:

— Моє прізвище Сковорода! Треба ж, нарешті, вам про це знати.

— Мені однаково. Ми говоримо зараз з вами про мистецькі твори, товаришу Сковородко,—продовжував зовсім спокійно Полоній Медок.—Хіба ми не знаємо, хіба ми не бачимо тепер, що ваш реалізм вмирає, що він скорбно вже несе у свою останню путь свій

важкий хрест смерти? Це так, товаришу Сковородко, як і те, що ми з вами отут зараз стоїмо. Звездонос новатор. Він зробив крок на ціле сторіччя вперед, і в цьому його значіння. Це, скажу я вам, мистець мас! Ніхто з мистців до Звездоносца не міг виявити такого колосального пориву енергії цих самих мас. Ніхто не підійшов до мас так близько, як це виявлено в його прекрасній картині „Маніфестації“. Чи ви, може, навіть не зайшли на неї й подивитися? Га? Як же ж ви, товаришу Сковородко, — захоплювався своєю промовою Медок, — смієте ставати нам на шляху? Хіба, може, ви свідомо бажаєте зірвати це наше пролетарське свято? Хіба, може, ви бажаєте не дати можливості хоч раз, хоч на кілька годин об'єднатися мистцеві з своїми масами? — починав дедалі дужче хвилюватися Медок.

— Я все роблю, щоб на це свято до вас не пішов ніхто.

— Ви безнадійний, — незадоволено махнув рукою Полоній Медок. — З вами ні до чого не договоришся. Я тепер буду діяти без вас. Я знаю, що роблю, а ви замкнулися в свої гнилі академічні переконання та архаїчні стилі і зовсім не розумієте, як і що потрібне зараз пролетаріатові. В цьому пункті розмови Медок намагався говорити, як і завжди, дуже поважно, авторитетно покиваючи головою й намагаючись перейти із свого природного фальцету на низкі басові ноти, але це йому рішуче не вдавалося. Він вертівся, як риба на сковороді, сіпав себе за руду борідку, нервово обмацував кишені своєї жилетки і, неспокійно позираючи на Миколу Сковороду, Полоній Гаврилович намагався зрозуміти, що той буде діяти далі.

Сковорода добре знав ці сторони Медкового характеру, і, як сильно вони не випирали зараз, йому вистачало сили стримати себе, щоб не зробити особистої прикrostи голові правління. Він не гнівався на Медка за організацію цього свята, Микола

Сковорода швидше шкодував його, побоюючись того, що коли справа із картиною Звездоносова дійде до відповідних компетентних органів — тоді напевне згадають і про Миколу Сковороду. Тому, вислухавши ще не одну суто революційну тираду на адресу Звездоносова та силу захоплених думок про його, може, й надзвичайну, як на чий смак, картину „Маніфестації“, Микола Сковорода, щоб вийти із свого становища, повинен був ще раз поставити категорично питання про свято.

— Так ви таки не одмовляєтеся од свого наміру? — запитав він Полонія Гавриловича. — Я повинен це знати, товаришу Медок!

— А з чого б мені змінювати свої переконання? — здивувався Полоній Гаврилович. — Я ж не перечу тому, що пропагуєте ви. Чому б і мені, представникові ортодоксальної й найреволюційнішої, скажу я вам, чисто пролетарської течії, одмовлятися від того, що я визнаю за найгідніше наших великих часів? З якої речі? Хто мене зможе поважати після цього? Тільки безпринципні люди, — закінчив свої міркування Медок.

— Ви це серйозно, Полонію Гавриловичу?

— Цілком серйозно, товаришу Сковородко! Чого б мені перед вами крутити! Я людина не молода, безпосередня й роблю, що думаю, і думаю, ніколи не обдурюючи своїх переконань та смаку. Я почав і доведу справу до логічного закінчення, — твердо заявив Медок.

— Вітайте своїх колег! Я з вами не піду, — промовив з обурливими нотками в голосі Микола Сковорода і рішуче повернув назад.

Полоній Гаврилович не чекав такої твердості, хутко повернувся, подивився йому вслід, похитав велично головою і теж пішов своєю дорогою. Він не шкодував з того, що Микола Сковорода не пішов на засідання комісії, і навіть не гнівався за те, що він зробив на нього „донос“ у політосвіту, але

Полоній Гаврилович не міг погодитися й збагнути одного.

— Як таки так, щоб людина, яка вчиться в художньому виші, та нездатна була гідно оцінити таку картину? Чого їх там навчають? Які виховують смаки, що молодь і досі йде за старими традиціями та шаблонами і не одмовляється рішуче від них навіть тоді, коли на світ божий з'являються такі, наприклад, живі свідки майбутнього, як шедевр Звездоносова, цією надзвичайною картиною, що ступає уперед на ціле тисячоліття.

Розмірковуючи так, Полоній Гаврилович не зчувся навіть, як він опинився перед дверима окрпрофспілки Робмис, і тільки й помітив, як перед ним урочисто розчинилися двері й на порозі його тепло зустрів секретар профспілки Сарапійон Маркович. Він увесь сяяв якоюсь надзвичайною радістю, що обняла його геть чисто всього, аж від золотих держалець окулярів, що низько спускалися, ледве-ледве тримаючись на кінчику носа, і до голубих панчішок, що, навпаки, високо здіймалися од черевиків до місця, де починалися холоші його бездоганно випрасуваних кремових штанів. В правій руці Сарапійон Маркович міцно тримав шмат сіруватого продовгуватої форми паперу і, весело вимахуючи ним у повітрі, гукав:

— Аполонію Гавриловичу! Аполонію Гавриловичу! Радість надзвичайна сьогодні у нас. Ми таки з вами дочекалися. Звездоносов буде завтра! Ось телеграма. Терміново. Телеграма-блискавка, Аполонієві Медкові, особисто — негайно, — урочисто вигукував Сарапійон Маркович, радіючи, що так розв'язувалася справа.

Зачувши про це, Полоній Гаврилович одразу забув про неприємну розмову із Миколою Сковородою і жваво, по-молодецьки, як це траплялося дуже рідко, збіг східцями на другий поверх. І, тільки вскочивши до свого кабінету і трохи опам'ятавшись, він заждав від секретаря телеграму і, розірвавши її, жадібно впився засльозеними від такого щастя очима.

Звездоносів сповіщав, що він виїхав. Поїзд з півночі приходив на Печеричну о 12 годині дня, і до цього часу Полоній Гаврилович повинен був підготуватися й приготувати відповідно все до зустрічі.

Засідання комісії почалося з короткої інформації, як про це було зазначено в оповістці, Полонія Гавриловича у справі зустрічі маляра Звездоносів і про те, чому саме, не зважаючи ні на що, свідоме, найпоступовіше печеричанське громадянство вшановує йому таку зустріч.

Полоній Гаврилович не довго шукав слів, говорив легко. Він був сьогодні в тому прекрасному цілющому настрої, що здатний розвіяти найбезнадійніший песимізм і цілком оновити людину. Говорив Полоній Гаврилович щось понад дві години. Він заходив до висвітлення цього питання з усіх боків, захоплювався, розповідав свої погляди і дуже докладно накреслював пляни на майбутнє, беручи за вихідну точку це перше свято. Промова Медкова була сьогодні особливо блискуча. Це була одна з тих промов, що родиться лише з прекрасного романтичного захоплення. Це була, можна сказати, пісня мистецтву майбутнього, і разом вона була вже далеко не першою повною й глибоко вичерпуючою аналізою громадсько-мистецької цінності картини Аркадія Звездоносів „Маніфестації“. В своїй промові Полоній Гаврилович, розуміється, не забув ізгадати і про Миколу Сковороду, цього „найвідсталішого громадянина Печеричного“, як, жалкуючи його, казав Полоній Гаврилович.

— Не дивуйте, дорогі друзі мої,— тепло говорив він, звертаючись до членів комісії.— Не дивуйте з того, що Микола Сковородка принципово odmовився брати участь у сьогоднішньому засіданні. Це, скажу я вам, не повинно здивувати з вас нікого. Воно не вражає й мене, не вражає, кажу вам щиро, і викликає тільки легкий жаль до цього ще зовсім недосвідченого хлопця. Мені казали, що роботами

цього Сковородки захоплюються якісь там чудаци в Харкові і друкують їх у республіканських журналах. Я не знаю, які він має роботи, бо ніколи не знаходив потреби цікавитися цим, але я переконаний, що вони не варті навіть нашого доброго слова. Та й справді, товариші, що може дати для революції та людина, яка так безнадійно хворіє на мистецький консерватизм? Чи правильно я говорю, дорогі мої товариші?

— Правильно ви говорите, Аполонію Гавриловичу! — захоплено вигукнув Сарапійон Маркович і, видно, лагодився підвестися із свого місця. Він уже бачив, що Полоній Гаврилович на цьому місці дійшов краю у своїй промові і що його черга говорити була, як було й умовлено, після голови правління. Тому, як тільки сів Полоній Гаврилович, з місця поважно підвівся його секретар.

— Дорогі колеги, — вимовив урочисто Сарапійон Маркович, одрізуючи кожне слово. — Ми, почуваю я, зараз напередодні великих подій. — Справді, товариші, ніколи ще наше Печеричне не знало такої події. Уявіть собі, що найзнаменитіший художник великої столиці усіх народів виявив себе у нас і, можна сказати, став нашим щирим другом. Він став щирим другом нашого забитого народу і його немалого міста. Він не погордував з того, що наша культура відстала, нижча, забита і майже дика. Не ми, а він, дорогі колеги, як і належало, перший прийшов до нас. Ми добре знаємо, що ми відсталі. Тому ми, розуміється, ніколи не посмеємо заявити нашим братам про нашу рівність. Та навіть коли б хто й знайшовся, що осмілювався б про це заявити, ми б повинні були негайно організувати всі сили на боротьбу проти такого нечуваного зухвальства, і ми повинні скажу я вам, бути напоготові. У нас є, слава богів, свій орган „Червоне око“. Ми повинні не гаячи часу, завтра ж помістити там надзвичайну, просто таки виняткову статтю Аполонія Гавриловича про мистецтво і Звез-

доносова. Ах, дорогі колеги, яка це прекрасна стаття! Це справді щось надзвичайне, рідке, захоплююче. Соціологічна суть її може дорівнювати тільки до небагатьох найрозумніших статтів, що ми їх подибуємо в газетах, а мистецьки, друзі мої,— захоплювався секретар,— вона зроблена досконаліше за найкращий дамський костюм, що їх так мистецьки майстрував у цьому ж місті Аполоній Гаврилович щось понад двадцять літ! Ах, друзі мої,— хотів говорити далі Сарапійон Маркович, але, помітивши, що це місце промови не було схвалено Полонієм Гавриловичем, він рвучко зупинився і раптом змовк.

Полоній Гаврилович дипломатично запитав, „чи скінчили“, і, як Сарапійон Маркович відповів негативно, він незадоволено крутнув своєю рудою, клинцем, борідкою й якимось особливо суворо подивився на секретаря.

— Я хотів сказати вам, дорогі колеги, ще про одно,— поспішав Сарапійон Маркович.— Я хотів сказати, що насправді причиною завітрішнього знаменитого свята є, коли вже казати правду, не маляр Аркадій Звездоносів, а наш високошановний Аполоній Гаврилович,— показав він на голову профспілки.— Хіба ж не ми були свідками того, як день-у-день, як тиждень за тижнем невтомно, самовіданно пропагував Аполоній Гаврилович цю картину. Пригадайте тільки!— вигукнув він так голосно, що Полоній Гаврилович навіть упустив зненацька ручку, а два останніх члени комісії, що представляли дві печеричанські трупи, полохливо кинулися зі сну, що солодко клонив їх до столів ще з першої промови Полонія Гавриловича.

— Пригадайте,— повторив секретар,— якої колосальної сили треба було прикласти Аполонієві Гавриловичеві, щоб тільки мобілізувати навколо картини нашу консервативну думку! Пригадайте, скільки він вмістив статтів у одному тільки нашому „Червоному окові“. Але й цього мало! Я також знаю,

що Аполоній Гаврилович писав і посилав свої статті і до центральних газет та журналів. Правда, там їх, на жаль, не було чомусь видруковано, але не в цьому справа. Справа в тому, що їх там ще можуть видрукувати і що ніхто інший, як Аполоній Гаврилович б'ється вже ось цілий рік за цього єдиного, покищо гідного справжньої уваги, митця. Він його знайшов і, не зважаючи ні на що, одвоював своїми руками у безграмотної, відсталої публіки Печеричного. Тому разом із пошаною до творчої надзвичайности Звездоносова ми повинні відзначити не менш творчу енергію його невтомного мецената, а нашого друга Аполонія Гавриловича Медка! Слава йому і дяка, скажу я вам, дорогі колеги. Слава нашому великому творцеві і його організаторові,— схитрував Сарапійон Маркович, свідомо переставивши на друге місце Медка, та він не звернув на це уваги.

Два представники місцевих театрів сполохано вигукнули „славу“ й одразу ж знову понахилилися над невеличкими столиками, спеціально заведеними для кожного члена засідання.

Сарапійон Маркович ще захоплено й довго плескав у сухі долоні, а Полоній Гаврилович, злегка підвівшись з-за столу, поважно й цілком серйозно дякував чутливу аудиторію за виявлену до нього уважність та пошану.

І, коли Сарапійон Маркович закінчив свої захоплені оплески, а два представники знайшли зручний момент, щоб знову солодко зачинити важкі стомлені повіки, Полоній Гаврилович коротко вимовив:

— На цьому сьогоднішнє засідання комісії закінчено. Завтра прошу прийти сюди ж о восьмій годині ранку, а тепер ми з Сарапійоном Марковичем будемо детально опрацьовувати плян зустрічі та святкування. Можна й на домівки,— весело закінчив Медок.

Сарапійон Маркович радісно кивнув йому головою і, тримаючи в правій руці капелюш, лівою нервово підсмикнув свої кремові штани.

Представники ж двох робітничо-селянських труп вдячно посміхнулися до Полонія Гавриловича, і за найкоротшу мить їх уже не було в помешканні.

— Вітаю вас, Аполонію Гавриловичу, з небувалим ще успіхом,— промовив Сарапійон Маркович і рвучко потис Медкові обидві руки.

— А вас з дуже влучною, глибокою й красивою промовою. Я й не знав, Сарапійоне Марковичу, що наше скромне Печеричне ховає у себе таких Демонів,— одповів йому Полоній Гаврилович. По цьому вони привітно один одному посміхнулися і, не поспішаючи, розійшлися по своїх кабінетах.

IV І з того дня ніхто вже не знав спокою в оточенні філії Печеричанського Робмису. Всі бігали дуже схвильовані, надзвичайно затурбовані приготуваннями до зустрічі, з обличчями, сповненими глибокої задуми й суворої відповідальности. Часто хрюпали робмисівські, зовсім не низенькі, збудовані ще якимсь статс-секретарем, двері, то впускаючи, то випускаючи численних одвідувачів, пищали під ганчір'ям вікна й рипіла свіжо вимита підлога. Турботливо, намагаючись не забаритися, торохтіла друкарка, помножуючи в сотнях примірників довге запрошення на урочисте свято Аркадія Звездоносова, і, мов божевільний, бігав кур'єр.

Сарапійон Маркович, не присідаючи, турбувався цілий день. Він гасав із кабінету Полонія Гавриловича до великої залі, де висіла картина Звездоносова, дуже уважно розпитував Полонія Гавриловича, як найкраще прибрати стіни навколо картини, чим прикрасити в залі підлогу і де почепити відповідні до свята гасла. Він сам доглядав за всім, перевіряв і невідступно стежив за всіма роботами, що виконувалося в залі. Турбуючись, щоб все було якнайкраще, Сарапійон Маркович навіть насмілювався запропонувати Полонієві Гавриловичеві зняти із „Маніфестації“ відомі на увесь світ українські рушники та плахти, обґрунтовуючи свою пропозицію тим, що рушники

й плахти зовсім не пасують до тієї мистецької форми, що за нею збудовано картину Аркадія Звездоносца. Але, зачувши про це, Полоній Гаврилович аж жахнувся. Він замахав заперечливо руками й схвилювано, з нотками суму в голосі вимовив:

— Як ви можете, Сарапійоне Марковичу, припуститися тепер такої помилки? Ви, друже, робите цим несвідомим вчинком просто колосальний злочин.

— Злочин? — здивувався секретар, лякаючись.

— Так. Хіба ж можна тепер та припустити таке, щоб ця картина не мала навколо себе народнього духу нашої нації? — навчаючи зауважив Полоній Медок. — Кожна нація, — продовжував він тим же тоном, — має щось своє, оригінальне щось, і одбирати в даному разі від картини українські рушники та плахти — це значить не відчувати духу нашої нації, не розуміти її внутрішніх емоцій. Картина, Сарапійоне Марковичу, повинна мати такий точнісінько вигляд, який вона мала цілий рік! Ні пальцем, Сарапійоне Марковичу! Щоб усе залишилося так, як було, — закінчив суворим тоном Полоній Гаврилович, заразивши, певне, своїм захопленням і Сарапійона Марковича, бо, дослухавши Полонія Гавриловича, він винувато зідхнув і теж піднесено повторив:

— Ні пальцем.

Після цієї розмови Сарапійон Маркович забрав пачку спеціальних запрошень на свято, що їх оце тількищо підписав Полоній Гаврилович, і поспішаючи побіг до канцелярії, щоб негайно ж розіслати їх за адресатами.

Але за кілька хвилин затурбований Сарапійон Маркович знову був уже в кабінеті голови правління. Повідомивши Полонія Медка про те, що для негайної розсилки всіх запрошень йому довелося мобілізувати в ударному порядку, окрім кур'єра, ще десять спеціальних посланців, Сарапійон Маркович нервово підсмикнув свої кремкові штани і з помітним сумом у голосі додав:

— А з оркестрами у нас, можна сказати, не зовсім ладно, Аполонію Гавриловичу...

— Як? — перелякано запитав його Полоній Медок. — Адже ж з-за такої дрібниці ми не будемо зривати свята?

— Зрозуміло, Аполонію Гавриловичу, — висловив свою цілковиту згоду Сарапійон Маркович. — Ясно ж, що двох, на мою думку, не досить, але, беручи до уваги...

— Ніяких „беручи до уваги“, Сарапійоне Марковичу! Я писав Звездоносову, що ми будемо зустрічати його „з кількома оркестрами“. Дві ж, Сарапійоне Маркович, не є кількома, а просто дві. Дві, — якось особливо з ненавистю чи сумом притиснув на цей неприємний числівник Полоній Гаврилович і став чекати, що скаже Сарапійон Маркович.

— У нас же, Полонію Марковичу, тільки дві й є. На все Печеричне, Аполонію Гавриловичу, — зідхнувши, закінчив секретар.

— Як же це може бути? — розхвилювався Полоній Гаврилович.

— Тільки дві й є, — повторив Сарапійон Маркович своє сумне число, безсилий збільшити його навіть на одну одиницю.

— Двох мало, я казав уже вам. До того ж ще й незручно. Пошліть негайно людей до сусідів. Можна до сусідньої округи. Тільки негайно, Сарапійоне Марковичу, щоб одна нога тут, друга там!

— Буде. Треба тільки найняти машину, так не встигнуть, Аполонію Гавриловичу.

— Наймайте! Ну хіба ж ви самі не зможете цього зробити? — починав нервуватися Медок.

І як закінчили справу з оркестрами, Полоній Гаврилович вдячно глянув на Сарапійона Марковича й затурбовано спитав про необхідні до свята гасла.

— Розпечлено по всіх стінах. На прапор — те ваше, що із статті взяли, Аполонію Гавриловичу, — покірно одказав йому Сарапійон Маркович.

— А над дверима? Тут же неодмінно треба велике і хльостке.

— Забув, Аполонію Гавриловичу. Їй їй, забув,— винувато вимовив Сарапійон Маркович.

Але Полоній Гаврилович не чув, про що він сказав, не звернув на Сарапійона Марковича належної уваги й затурбовано шепотів:

— Мені сьогодні щось таке й на умі вертілося. Щось я пам'ятаю,— заклопотано збирав у збрижі лоба Полоній Гаврилович.— Ага, ви це, здається, говорили. Та ви ж, Сарапійоне Марковичу! Чого ж ви ще й мовчите?

— Що? — злякався секретар.— Що, Аполонію Гавриловичу?

— Ви ж це говорили сьогодні на засіданні. Мені дуже сподобалася та ваша ідея. Ота, висловлена вами думка, що ми не можемо нізачо дорівнювати нашу культуру, себто вважати її рівною, хоч би навіть умовно, з культурою, що її репрезентує, наприклад, наш маляр Аркадій Звездоносів.

— Да, я так говорив, Аполонію Гавриловичу. Говорив сьогодні. Ви з цим згодні, Аполонію Гавриловичу?

— Ви ще й питаєте. Розуміється ж, згоден,— похвально промовив Полоній Медок.— Я хочу в моїй новій статті про Аркадія Звездоносова неодмінно повніше висвітлити цю тепер нашу спільну ідею! Неодмінно, Сарапійоне Марковичу! Це, знаєте, просто геніяльно. Надзвичайно. Просто замечательно, Сарапійоне Марковичу,— захоплювався Медок.

— Так її над дверима почепити, Аполонію Гавриловичу? Великими білими літерами на яскраво червоному полотнищі? Правда ж, Аполонію Гавриловичу?

— Ці ваші золоті слова, Сарапійоне Марковичу, треба написати чистим золотом по білому. Не пожалійте ж, Сарапійоне Марковичу, вже десятки карбованців, зробіть це! Ідея ця, безумовно, цього

варта! Вона! по суті глибоко революційна, бо виявляє нас найбільшими інтернаціоналістами, а це в нашу добу, в наш період, Сарапійоне Марковичу, головне!

— Буде. Буде, Аполонію Гавриловичу, — вимовив захоплено секретар, і, щоб не гаяти часу, він вклонився і поспішив залишити Полонія Гавриловича. Але Полонієві Медкові сьогодні не сиділося. Та й як він міг усидіти на місці, коли всі і все було мобілізовано? Він, природно, працював нарівні з іншими. Полоній Гаврилович брав часто телефонну трубку, викликав, викручуючи нерви, номер за номером, давав накази обом робітничо-селянським трупам неодмінно бути завтра на зустрічі, загрожував комусь, благав, запрошував, умовлявся. Але всі його промови сходилися на тому, щоб завтра той чи інший громадянин чи організація неодмінно прийшли о 12-й годині на вокзал вшанувати своєю присутністю великого майстра-маляра. І, запрошуючи, Полоній Медок говорив запально, переконливо й віддано. І чим більше він говорив про завтра, тим більшою нетерплячкою сповнювалася вся його істота, тим сильніше йому хотілося кожної хвилини бігти до залі, щоб самому подивитися, що там робиться з його улюбленою картиною. Тому, переговоривши з ким було необхідно, Полоній Гаврилович миттю залишив свій затісний для нього кабінет і подався до великої залі, туди, де висіла картина Звездоносова.

В залі Полоній Гаврилович побачив, як, затурбовано бігаючи біля картини, дріботів Сарапійон Маркович, як густо стукала гостренькими високими закаблучками друкарка Анастасія Павлівна і як за ними, ледве перетягаючи ноги, ходив незадоволений сторож цього помешкання. Старість та постійна норма його посади — цілковитий спокій не могли не ворогувати з гарячим передсвяттям сьогоднішнього дня. І саме це, мабуть, і хвилювало старого. Він незадоволено, не перестаючи, бубонів щось лайливе, здивовано позирав на картину, яка несподівано

завдала йому стільки зайвої біганини та турбот і часто та голосно спльовував. Але не слиною — лише самим сухими губами, і не тому, що слина стікала йому по вогкому язикові, — старий спльовував більш від поганого настрою, від того, що він не міг зрозуміти, за що, на його думку, за таку строкату спідницю (так він давно вже охрестив картину Звездоносова) та стільки непередбачених, незвичайних для нього турбот.

Та зовсім інакше почував себе Полоній Гаврилович. Він не поділяв ні з ким свого надзвичайного захоплення і зайшовши до залі, не міг налюбуватися з улюбленої картини. Побачивши, як доладу, з тонким смаком, що його, певно, виявила тут Анастасія Павлівна, було завітчано стіни гаслами та кольоровими полотнищами, Полоній Гаврилович не міг не відзначити не абиякого смаку тої ж Анастасії Павлівни та енергії й любови свого секретаря, бо картина в цих прикрасах видавалася ще повнішою, сильнішою. Яскравіше виокремлювалися з неї людські могутні потоки, сильніше відчувалося їхнє завзяття і тверда напружена воля, як думав Медок.

— Завтра ми всім тим невірам докажемо, — обмірковував голова профспілки завіршню зустріч, не зводячи очей з картини. — Ось бадьоро іде перша сильна лава. В кожного з них у руках червоний прапор, кожний прапор, видно навіть, як лопотить на вітрі, певно, веде з ним сувору суперечку й ніяк не хоче падати, куди його клонить сердитий вітер. За першою лавою, мов божевільні вихри, ідуть нові колони. Яке напруження! Яке захоплення! Скільки тут яскравих, життєрадісних фарб. Яка надзвичайна палітра цього маляра, — закінчує своє захоплення Полоній Гаврилович і неохоче простує знову до свого кабінету, трохи затримуючись на порозі із залі до коридору. Там у його кабінеті сьогодні має бути ще одна неприємна зустріч із Миколою Сковородою, і тому Медок не поспішає. Микола Сковорода, як

видно, не залишив свого бажання зірвати урочисте свято зустрічі, і тепер він напевне ще знайде до правління, щоб перевірити, що робиться до цього свята,— думав Медок. Його наміри, зрозуміло, не лякали тепер Полонія Гавриловича, але не хвилювати його вони не могли.— Ясно ж, що коли справа нова, вона завжди має більш ворогів, ніж друзів! Ясно, що його втручання та агітація може вплинути на деяку частину печеричанського громадянства, а це неодмінно поведе до зменшення кількості публіки на вокзалі,— тривожно закінчив свої міркування Полоній Гаврилович.

Саме цієї хвилини до нього підбіг Сарапійон Маркович і радісно повідомив про те, що обидва печеричанські театральні колективи добровільно постановили вийти назустріч малярів і своїми пролетарськими колонами вітати знаменитого творця. Зачувши про це, Полоній Гаврилович швидко забув про можливі неприємності із Миколою Сковородою і, не вагаючись більш, поспішив до свого кабінету.

За ним, дрібно ступаючи, ішов і Сарапійон Маркович. Він докладно інформував голову правління про всі вжиті заходи до мобілізації мас на затрішню зустріч, накреслював деталі завтрішніх розмов із Звездоносим і наостанці, улесливо звертаючись до Медка, запитав:

— А як ви думаєте, Аполонію Гавриловичу, про ваш портрет?

— Не знаю,— скромно відповів Полоній Гаврилович і, зрозумівши, до чого зараз вів секретар, відчув, як приємні хвилі задоволення широко прокотилися йому по всьому тілі. Полоній Гаврилович зупинився і, ніби не знаючи, як і чим одповісти повніше на секретареву пропозицію, тупо дивився у велике розчинене вікно.

Над містом Печеричним лягав уже м'який вечір, і над його вузькими вулицями здіймалася, як невидимі широкі полотнища, легка біляста курява, ще

чути було голосну баб'ячу лайку та ще десь недалеко, за кілька будинків, на гармонії довго й нудно дугикали „барини“.

— Так як, Аполонію Гавриловичу? Самі ж ви бачили, що стіна візаві картини Аркадія Звездонсова зовсім порожня. Це ж якраз! Чи немає у вас, Аполонію Гавриловичу, підходящого портрета?

Полоній Гаврилович ще відчув приємне хвилювання, і, як Сарапійон Маркович повторив утретє свою пропозицію, він діловито одповів:

— Я таки подумаю, Сарапійоне Марковичу. Може, щось там знайдеться. Треба подумати, а тепер, дорогий товаришу, Сарапійоне Марковичу, час додому.

— Ой ча-ас і-і по-орааа,— витяг секретар кілька нот з народньої пісні і весело закрокав із кабінету.

— Треба приготуватися, — турботливо мовив Полоній Гаврилович, зачиняючи двері на ключ.

— Треба,— якось особливо урочисто підтвердив Сарапійон Маркович, і вони разом тихо спустилися на бруденьке роб-

мисівське подвір'я, бо парадний вихід було вже замкнено.

У Додому повернувся Полоній Гаврилович сьогодні дуже пізно і обідав невчасно. Дружина хвилювалася. Вона не звикла до цього, бо Полоній Гаврилович, попри всі свої захоплення, був людиною сталою й досить організованою. Прийнятні, за не один десяток років їхнього подружнього життя Лукеря Данилівна пам'ятала тільки три запізнення на обід. Перше, що вона пам'ятає до найдрібніших деталей, трапилося в той день, коли було оголошено русько-япанську війну. Того дня Полоній Гаврилович ходив черговим рейсом на базар купувати гапликів та гудзиків до дамських костюмів і, побачивши велику антияпанську маніфестацію печери-

ча ців, він, звичайно, не міг не приєднатися до неї та не висловити й свого обурення.

— Що завгодно, тільки не тим косоокиим карликаим під власть іти,— говорив Полоній Гаврилович до дружини, пізно повернувшись із тієї знаменитої маніфестації.

Вдруге Полоній Гаврилович запізнився на обід вже перед самою революцією. Це було, як пам'ятає Лукеря Данилівна, в роки голоду й війни, коли Микола другий і останній невідомо з якою метою об'їздив Росію і тоді ж він завітав і до сусіднього із Печеричним міста. Зачувши про це, все до єдиного чоловіка Печеричне зібралося й поспішаючи пішло до сусіднього міста. Цар, як виявилось, не приїхав того дня і тому багато було таких, що лишилося очікувати там на його приїзд аж цілих два дні. Між останніми був і Полоній (тоді ще Пилип) Гаврилович Медок. Пообідавши, він пішов на ту царську зустріч і повернувся додому аж другого дня, пізно увечері. Це не входило в його робочі пляни, але Полоній Гаврилович був людиною твердою і хоча й стратив він тоді два своїх дні заробітку, та зате, як казав він, „я таки побачив справжнього царя“. Зустріч ця, певно, дуже подобалася Полонієві Медкові, бо про неї він потім розповідав кілька років. Полоній Гаврилович захоплено говорив про ту надзвичайну врочистість, з якою всі очікували на царя, розповідав про те, якого кольору були машини, що на них їхав цар із своїми помічниками. Він говорив ще про сильні оркестри музики, але що найбільше подобалося Полонієві Гавриловичеві, так це те, що „цар оказався таким маленьким, руденьким і трохи схожим на мене“ — додавав він завжди, оповідаючи про зустріч. — „Якби мене забрали в салдати та одягли форму, то трудно було б і відрізнити, де цар, а де Медок“ — не забував сказати Полоній Гаврилович майже завжди ці коментарії до попереднього оповідання, тішачись з такої виняткової подібности до царя.

І після цієї зустрічі Полоній Гаврилович довго не міг заспокоїтися. Він мав про своє добровільство в армії, уявляв про той героїзм, який він неодмінно виявить на фронті проти німців, робив сміливі наскоки сам на десятки кровожадних мадяр і, уявляючи себе таким воякою, Полоній Гаврилович навіть пошив собі (своїми власними руками!) захисного кольору гімнастюрку й такі ж шаровари. Але на фронт Полоній Гаврилович, як і треба було сподіватися, не пішов. З дня на день одкладав він свою знамениту мандрівку, шив один за другим дамські костюми, щодня вирішав, що цей він шие вже останній, що після нього він більше не буде брати нових замовлень, та наперекір до його ширих бажань виходило інакше. Приходила до нього знаменита чимнебудь дама чи дружина з офіцером, яких вешталось в Печеричному підчас війни дуже багато і починали просити Полонія Гавриловича негайно пошити костюм чи спідницю. Він, дотримуючи свого слова, завжди уперто одмовлявся, мотивуючи це тим, що „мов немає, чого сидіти вдома і що він має вже завтра йти на фронт“. Але, коли клієнти настирливіше повторювали своє прохання, Полоній Гаврилович не очікував на дальші прозьби, тяжко зідхав, не поспішаючи знаходив у столі сантиметра й починав старанно виміряти дамський таз чи груди, не забуваючи кожного разу трагічно промовити десятки разів повторену фразу:

— Це вже остання поступка, панове. Остання. Родина потребує офіри... Як таки можна кравцювати тут якісь нікчемні дамські костюми, пробачте на слові, коли там умирають щодня за батьківщину тисячі,— говорив він до Лукері Данилівни, коли клієнти ховали за дверима свої спини. Але Лукеря Данилівна не розуміла, за що й чому саме вмирають щодня за батьківщину тисячі. Вона була слабою жінчиною, пристрасно любила свого чоловіка Полонія Гавриловича і, не зважаючи на всі його

ІВАН СЕВЕРІН
З альбома художника

бажання піти на фронт, ніколи не захоплювалася цими його ідеями. Вона ще любила готувати смачний обід, стелити щодня велику перину під худі кравецькі боки Полонія Гавриловича й щонеділі ходити разом із ним на базар. І коли це траплялося, тоді у Лукері Данилівни було ціле свято, бо Полоній Гаврилович ходив з нею не завжди. Він брав до одної руки великий дротяний кошик, другу ніжно зашивав Лукері Данилівні під пахву і, рівно несучи голову, вів її неодмінно на головний базар.

І втретє зазізнівся на обід Полоній Гаврилович тоді, коли було проголошено повалення Миколи другого у гімнастюрці кольору хакі, й коли через Печеричне, може, того ж таки дня посунуло з фронту десятки тисяч салдатів. Полоній Гаврилович дуже схвилювався, виходив тоді увесь день. Він, як з'ясувалося згодом, цілий день вартував на станції і з обуренням на адресу „зрадників Росії“, випроводжав кожний салдатський ешелон, що їхав, залишаючи фронт.

— Казали, що там їх вмирає щодня тисячі, а їх ще скільки повертається — злостився, одягнений у захисну гімнастюрку, Полоній Медок.

Всі ж останні дні свого життя Полоній Гаврилович приходив обідати додому своєчасно і ніколи, жадного разу, окрім зазначених трьох днів, не завадавав своїй дружині Лукері Данилівні клопоту й печалі. Саме тому сьогоднішнє надмірне й незрозуміле зазізнення дружини так стурбувало її. Коли ж до цього додати ще те, що Лукері Данилівні було категорично наказано повідомити Полонія Гавриловича про його неодмінне завтрашнє з'явлення, як було написано в папірці, до окружного інспектора політосвіти, то надмірні хвилювання її стануть зовсім зрозумілими. Тож не дивно, що, побачивши, як Полоній Гаврилович, переступивши через невеличкий поріжок хвіртки, весело закрокував до хати, Лукеря Данилівна кинула все й побігла йому назустріч.

— А я думала, що ви, Полонію Гавриловичу, вже й обідати сьогодні не прийдете,— захвилювалася вона.

— Прийшов, старенька, прийшов. Тільки я одразу і йду.

— А обідать же?— сполошилася Лукеря Данилівна, і, відчуваючи щось недобре, вона склала на своєму надто високому животі молитовно руки.

— Як тільки з лазні повернуся. Завтра у мене, Луша, грандіозне свято! Раз в житті тільки таке буває. Треба бути чистим не тільки душею, а й усім тілом.

Лукеря Данилівна незрозуміло закліпала повіками, повела своїм довгим трохи загнутим вбік носом й не безпідставно, із здивованням відповіла:

— Завтра ж, Полонію Гавриловичу, наче ніякого свята немає. Про яке ви свято говорите... Тут буде десь Маковія, Парфентія, Мотрони Великомучениці, Спаса десь далі, чи ще якесь,— задумливо зупинилася Лукеря Данилівна. — Я щось не пригадаю.

— Старенька! Старенька, ти нічого не розумієш,— весело поляпав її по руці Полоній Гаврилович. — Завтра свято, яке ніяк не може дорівнювати Маковієві чи Мотроні Великомучениці! Завтра у мене, Луша, справжній великдень! Розумієш старенька? Обмети там мого портрета. Того, що у нашій спальні у позолоченій рямі. Я швидко, я по-молодецькому, старенька,— говорив схильовано Полоній Гаврилович, збираючись йти до міської лазні.

Лукеря Данилівна дивилася на нього незрозумілими очима і, мнучи в руках ту оповістку, що була прислана з інспектури наросвіти, не знала: віддавати її зараз же Полонієві Гавриловичеві чи зважити на його прекрасний настрій і змовчати.

Доки Лукеря Данилівна вагалася з цим питанням, Полоній Гаврилович помітив сам у неї оповістку й допоміг розв'язати її вагання.

— Що то в тебе в руках, Луша? — запитав він, підкреслюючи інтонаціями та формою цього запитання, свій прекрасний настрій.

— Це вам просили передати. Мене примусили навіть розписатися, — захвилювалася дружина, віддаючи запрошення.

Полоній Гаврилович хотів уже висловити свою звичайну за таких випадків формулу, „я ж тобі говорив, щоб ти ніколи не розписувалася за мене“, але, помітивши не абияку схвилюваність дружини, він одмінив на цей раз свою формулу, й, стримуючи гнів, він мовчки простяг руку, щоб узяти невідоме їй, мабуть, трохи неприємне сповіщення.

— Ще Микола Скворода сьогодні приходив, — боязко додала Лукеря Данилівна, помітивши, як заклопотано, майже трагічно зібралися на перенісці у Полонія Гавриловича його руденькі, ніби сонцем випалені брови.

— Звичайно, це ж він уже там походив, — відповів Полоній Гаврилович на останнє зауваження дружини. — Звичайно, він, — повторив Медок, не розгинаючись від оповістки.

Полоній Гаврилович прочитав оповістку кілька разів поспіль, уважно глянув на дружину, знову прочитав і аж тоді виніс своє рішення:

— Інспектор викликає бути в нього о 10-й годині. Це, безумовно, робиться навмисне, щоб затримати мене і цим зірвати зустріч, — говорив Медок їй не відомо було: злостився він, чи журився з цього. — Але цього не буде, — рішуче заявив він. — Цього, я кажу, не буде і не Сквородка якийсь буде заправляти тут мистецькими справами! Я голова окрфілії Печеричанського Робмису і мені належить в цьому питанні перше слово, — почав вигукувати Полоній Гаврилович. — Я проведу спочатку зустріч, а потім уже піду до вас й вислухаю директиви, бо вони, напевне, будуть скеровані проти мене й цієї зустрічі. Ясно ж, що цей Сквородка ні за що не поступиться своїм

й буде робити все, щоб тільки зірвати зустріч. О, я знаю його чабанський характер,— закінчив майже погрозово Полоній Гаврилович, і, зачувши, як знавору скрипнули двері, він миттю обернувся.

На обличчі Полонієві Гавриловичеві тремтіла тривога, а постать вся виявляла страшенну розгубленість й повну безпорадність. Тож не дивно, що, переступивши порога, Микола Сковорода одразу впізнав цей трагічний стан голови правління профспілки й тут же констатував повну можливість здійснити свої пляни шляхом добровільного впливу на Полонія Гавриловича. Але не таким був Медок! Він не був би головою Печеричанської профспілки, не був би Полонієм Гавриловичем, щоб поступитися одразу на безпідставні примхи якогось там неголеного чабана. Хіба ж міг Полоній Гаврилович поступитися, коли за кілька годин, лише переспавши ніч, повинна була розв'язатися його виплекана справа остаточно? Полоній Гаврилович, зрозуміло, не міг поступитися.

— Не буде по-вашому, товаришу Сковородко. Ходіть собі по інспектурах, робіть на мене подлі доноси, але я зроблю те, що потрібно робити в інтересах нашої пролетарської культури! Я відповідаю тепер за це. Тільки я!— закінчив він голосно.

Полоній Гаврилович тепер хвилювався. Хвилюючись, він навіть забув на цей раз ізгадати про свої не малі стажі громадсько корисної роботи, й зовсім несподівано забув нагадати про свій ще дореволюційний профспілчанський стаж, що він неодмінно робив за кожної розмови. Але Микола Сковорода знав про це й без Медкового нагадування.

— Та не буде ж і так, щоб ви компромітували своїми необґрунтованими й непогодженими вчинками цілу округу,— відповів він схвильовано Медкові.

— Я це погоджував, товаришу Сковородко. Хіба до нього по триста разів ходити? Що це за організація?

— До кого? — зацікавився Сковорода.

— Та до того ж вашого інспектора. Він же дав принципову згоду на зустріч. Він бачив картину і майже погодився з моєю оцінкою. Я ж навіть погоджував з ним мою статтю про Звездоносца, там же було про все написано.

— Ви його обдурили, — відповів йому на це Микола Сковорода. — Обдурили, — пояснив Сковорода вкрай схвилюваному Полонієві Гавриловичеві.

Така відповідь повинна б була викликати смертельне обурення, але Полоній Гаврилович стримав себе: він розумів, до чого могло б привести продовження цих розмов і, трохи побоюючись негайних заходів інспектора політосвіти, вирішив на цей раз діяти інакше:

— Ви з ним говорили? — запитав спокійно Полоній Гаврилович Миколу Сковороду.

— Очевидно, — не зовсім ясно одповів Сковорода. — Я тільки що від нього і зараз до нього йду.

— Так ви запевніть його, товаришу Сковородко, що я виконаю все, як він звелить, але я доведу ще раз і йому і вам, що ви жорстоко помиляєтесь, що ви не розумієтеся на мистецьких цінностях і тільки через це ведете справу із вшануванням Звездоносца до зриву. Я це бачу зараз, як і те, що у вас тут, пробачте, очевидно, більше особистого, ніж громадського.

— Тому я й зайшов попередити вас, Полонію Гавриловичу, що це справа не особиста, а суто громадська. За неї доведеться відповідати не тільки вам, але й мені.

— Не розумію, про яку ви відповідальність говорите, — широко здивувався Полоній Гаврилович. — Хіба за вшанування митців революційного слова чи палітри тепер когось притягають до відповідальності?

— Буває, — посміхнувся у великі губи Микола Сковорода і, ще раз попередивши Медка про ухвалу інспектора не робити ніяких бучних зустрічей, уклонився і залишив кімнату.

Полоній Гаврилович стояв якусь мить, мов придорожній стовп: ні думки, ні найменшого руху. Але опам'ятавшись, він швидко обміркував ситуацію і рішуче, без найменших вагань і компромісів вирішив:

— Інспектор у нас ще не все; є старший інспектор, є помічник, є художня рада, є профспілка зрештою! Що ж це таке: учора був згоден, а сьогодні уже хвостом виляє,— обурився Полоній Гаврилович. — Нехай що хоче, а я своє виконаю,— твердо й голосно заявив він.

Дружина, що стояла увесь час поруч нього, співчутливо кивнула йому головою, усміхнулася й, мабуть, для заспокоєння, запропонувала Полонієві Гавриловичеві пообідати, і Полоній Гаврилович на цей раз не заперечував.

VI Другого дня Полоній Медок прокинувся далеко раніше звичайного і, навіть не одягаючись, кинувся до вікна. Але, підійшовши, він аж сахнувся, розпачливо зідхнув й не мало засмутився з того, що там побачив.

— Ні таки, все наперекір мені,— промовив він, важко зідхаючи.

Над будинком грізно зарокотав крихкий грім і, покотившись, десь важко завалився над морем. У вікно владно забив краплистий дощ, миттю засльозив його дрібненькі шкельця й потьокками пішов з вузьких тротуарів на вулицю.

Полоній Гаврилович відчинив вікно й висунув голову. У вуха йому вдарило незвичайною музикою краплистого дощу та дахової бляхи, вода владно зашуміла в ринвах, і, захлинаючись, вони почали вигортати її великими ковтками на тротуар.

Лукеря Данилівна бачила, як неприємно вразив цей дощ Полонія Гавриловича, знала, що саме він одразу ж зіпсував йому настрій, але вона не могла втриматися — схопила цеберки і виставила їх під ринви. Вода хлинула із даху у цеберки і налила їх одразу. Лукеря Данилівна забрала першу порцію,

знов помітила, як це неприємно вразило Полонія Гавриловича й як він суворо зустрів її лагідний погляд. Вона знала, що Полоній Гаврилович гнівався саме тому, що Лукеря Данилівна раділа, але стримати себе й відмовитися від збирання дощової води вона не могла.

— Все наперекір, — повторив суворо Полоній Гаврилович і з сумом повернувся до ліжка. Він думав про те, що цей несподіваний дощ міг дуже нашкодити зустрічі, хвилювався й, можна сказати, з перших кроків починав губити віру, що із зустріччю обійдеться все як слід.

— Можливо, що цей дощ просто пересторога, — упав у фаталізм Полоній Гаврилович, — трапляються ж такі випадки, коли сили й зміни стихійні в природі сходяться з особистими настроями й трагедіями, — глибокодумно закінчив свої міркування Медок. За цим, не зважаючи на те, що годинник показував вісім, він загорнувся в ковдру й став до чогось уважно прислухатися. Тому, лежачи так, Полоній Гаврилович легко завважив, як за кілька хвилин дощ почав вщухати, як зменшилися потоки води із круглих ринв, а слідом за цим на вулиці піднявся радісний дитячий лемент. А ще за якусь хвилину Полоній Гаврилович помітив, як із вікна на його ліжко сонце густо натягло золоті нитки свого проміння. Нитки весело забреніли голосними розмовами на тротуарі, виокремили щасливий пташиний щебіт й раптом порвалися, потонувши в морі радісних дитячих вигуків.

— Сонце! Сонечко! Сонечко! — вигукували діти, і, задубивши високо, аж вище забрьоханих животів, довгі сорочки чи поскидавши штанчата, весело бігали по калюжах, намагаючись випередити один одного.

Помітивши таку раптову зміну із погодою, Полоній Гаврилович в одну найкоротшу мить залишив своє ліжко, а разом із ним і всі свої невеселі думки про можливі перешкоди. Він поспішав, чепурився,

силкуючись прибрати себе й причепурити навіть ті місця, про які Медок раніше згадував тільки перед великоднем, а як уже ось десять років не було великодня, то й про них Полоній Гаврилович не згадував теж десять років. Причепурившись і старанно примазавши лишки рудявого волосся побіля вух, він убрався у свій найдорожчий костюм і, щоб не гаяти часу, бо вже була за чверть дев'ята, Полоній Гаврилович узяв до рук ту ж свою святкову парасольку, до кишені клітчасту хустину, на голову він одяг не дуже модний котьолок, якого він не одягав вже ось двадцять років, і поспішив на вулицю. Тут його зустрів святково настроений Сарапійон Маркович, і, привітавшись, вони поспішили до окружного правління профспілки Робмис, щоб звідти вже йти на станцію.

Лукеря Данилівна довго й захоплено дивилася услід своєму чоловікові і благословляла його важку, але й славу путь. Вона думала про те, з яким настроєм повернеться Полоній Гаврилович додому і щиро благала бога, щоб він змилювався на цей раз й дарував йому поспіх та щастя. Годі казати про те, що Лукеря Данилівна розуміла всі труднощі, що їх міг зустріти сьогодні Полоній Гаврилович. Вона знала, що буде, бачила все, що мало одбутися на вокзалі, і, згадуючи, з яким виразом пішов учора від них Микола Сковорода, щиро благала небесні сили, щоб дали вони мужности й міці Полонієві Гавриловичеві перенести все це.

Але зовсім інакше почував себе Полоній Гаврилович. Переконавшись, що вранішній дощ пішов ніби спеціально за тим, щоб прибити густий печеричанський пил, Полоній Гаврилович одразу кинув неприємні думки про втручання Миколи Сковороди та інспектора політосвіти і всю свою увагу зосередив тепер на організації зустрічі. Він ще дорогою продивився тези до своєї промови, а прийшовши до установи, одразу перевірів, чи готова публіка до

цієї ж таки зустрічі. Найуважніше передивився кожний цвяшок і найдрібніше гасло, також уважно — прикрашену з картиною Звездоносова велику профспіланську залю. І тільки переконавшись, що все було як слід, на своїх місцях і в належному вигляді, лише тоді Полоній Гаврилович, сторгувавшись за 35 копійок, найняв візника і вихором понісся на вокзал. З ним не відступно був і Сарапійон Маркович — старий печеричанський прихильник мистецтва та мистецького слова, як звалося колись ще до революції це загально-відоме товариство. Він ніколи не кидав за роботою Полонія Гавриловича, надто ж не міг він покинути його тепер, коли за таких несприятливих умов Полоній Гаврилович розв'язував таку „надзвичайної ваги справу.

— Ви просто геній, Аполонію Гавриловичу, — захоплювався Медковою енергією Сарапійон Маркович, — ви надзвичайна — людина, — шептав він йому над вухо, погигуючи на зле вимощеному бруці.

Полоній Гаврилович задоволено, весело посміхався й не зовсім весело думав про те, що скажуть в політосвіті і що зрештою може перепастися йому за його непослух. Обмірковуючи ці питання і часто погигуючи разом із труским візком на печеричанській кам'яниці, Полоній Гаврилович раптом зауважив, що гніда, з драбинчастою спиною, конячка раптом сильно подалася задом й рішуче зупинилася.

— Яма, що перед вокзалом, — вимовив, ніби до себе, візник, і, стримуючи конячку на віжках, він поспішно зіслав із візка, водночас багато значно позираючи на своїх пасажирів.

Полоній Гаврилович хоча й був печеричанським старожилом, але залізницею він користався не часто і як він не виїздив до вокзалу уже понад п'ять років, то й не міг знати, що ця яма за кілька років стала такою.

— Я ж знав її, коли вона була такою, що її можна було легко об'їхати. Та навіть переїхати

доброю конякою її можна було,— здивовано вимовив він.

— Було, — незадоволено промовив візник. — Я вже ось десять років майже щодня їзду через неї й не пам'ятаю, щоб вона була коли малою.

Полоній Гаврилович, безумовно, не згодився з цим і ладний вже був посперечатися із візником про розміри та стаж цієї ями, але, завваживши, що годинник перейшов за одинадцяту, він одкинув це своє настирливе бажання й, хвилюючись, запропонував візникові не стояти.

Така пропозиція глибоко образила гостре професійне почуття візникове, і, згубивши рівновагу, він з гнівом відповів:

— Хіба ж я вас затримаю? Ви ж повинні знати, що в цьому місті пасажири завжди сходять із фури і переходять яму пішки або обходять її. Хіба ж таку яму можна переїхати? — резонно запитав він, крутячись біля кобильчини і гнівно позираючи на своїх пасажирів, які, очевидно, не виявляли зараз навіть найменшої охоти злазити.

— Тут таки дійсно злазять, — прошепотів Сарапійон Маркович, і миттю зіскочив на землю. За ним устав, незадоволено щось бурмочучи, й Полоній Гаврилович. Щоб обійти яму, вони повинні були повернути назад, обійти її зліва і вузькою стежкою над обривом дістатися на другий бік. Поміркувавши, вони так і зробили, а візник, як тільки пасажири одійшли од візка, миттю скочив кобильчині на спину і, сидючи верхом, погнав її що було сили через яму.

На другому краї, що вів до вокзалу, на візника вже чекали Полоній Гаврилович та Сарапійон Маркович і голосно лаяли його за те, що він не поїхав з ними до вокзалу іншою вулицею й примусив їх без причини ходити й тратити марно час.

— Ну хіба ж ви не знаєте, що до вокзалу це єдина вулиця, — люто закричав візник, дослухавши їхніх несправедливих докорів.

— Думаєте, як наділи цю стару коробку (він тут показав на Медків котьолок), та я вже й не пізнаю хто й ви,— закінчив він майже трагічним вигуком.

Пасажири здивовано презирнулися і мовчки сіли на фуру.

Конячка рушила. Вона стрибала якось особливо весело, крутила коротким хвостом і швидко привезла їх до великого міського кладовища.

— Ось де кінець людської історії,— подумав Полоній Гаврилович, як вони порівнялися із кладовищем.

— Поганяй,— заявив Сарапійон Маркович. — Поганяй, хлопче, бо вже зовсім нерано,— захвилювався він і, озирнувшись, показав Медкові назад.

— Аполонію Гавриловичу, ви бачите, що он ідуть уже перші колони,— піднесено вимовив він.

Полоній Гаврилович вмить обернувся і, побачивши колону, ще швидше зіскочив із візка.

Далеко позаду майорів різнобарвний людський натовп і строкатою купою горнувся вже до тої ями, яку з такими труднощами тільки що було переїхано.

— Я більше не їздець,— захвилювався Полоній Гаврилович. — Ми повинні приєднатися до колони і разом із нею прийти вулицями на вокзал. Неодмінно!

— Резонно,— підтвердив його намір Сарапійон Маркович і теж зійшов на землю.

Поспішаючи і хвилюючись, Полоній Гаврилович знайшов у кишені своєї білої жилетки кілька срібних монет і, умовляючи візника, доводив йому, що насправді він повинен був би заплатити йому щонайбільше 25, пропонував йому 30 копійок.

Візник заперечував, даявся за таку несправедливість і тому, коли Полоній Гаврилович, схвилюваний вкрай наближенням першої колони, кинув йому 30 копійок і бігом простягся від фури, візник розгнівано вилаявся і, подумавши, що пасажир рятується, цвяхнув його зо зла батою і тонким кінчиком дістав Полонія Гавриловича по чисто виголеній скроні.

— Ой! — скрикнув він не од болю, а більше з образи та з такої несподіванки.

— То за п'ятака, — вирвав гнівом візник і з силою цвяхнув свою конячку.

Сарапійон Маркович простягся наздоганяти візника, щоб гідно віддячити йому за таке зухвальство, але Полоній Гаврилович ухопив його за чорний добре випрасуваний піджак і рішуче заявив:

— В такий день, Сарапійоне Марковичу.

Сарапійон Маркович зупунився й, посварившись візникові кулаком, мерщій пішов за Медком. Вони йшли хутко назустріч першій колоні, і, хвилюючись, Полоній Гаврилович складав в умі до неї привітальну промову. Він пильно прислухався до густих радісних ударів свого серця і, підводячи на найкоротшу мить очі, майже біг уперед.

Він йшов хутко, відставав від Сарапійона Марковича й починав нервувати, бо промова, як він не старався, ніяк не складалася у стрункі колони слів і думок.

Полоній Гаврилович хвилювався і з ненавистю позирав на Сарапійона Марковича, який, дивлячись вперед, міг увесь час любоватися своїми короткозорими очима із справи, яка як не як, а все ж була в першу чергу моїм витвором, — думалося Полонієві Гавриловичеві.

Пройшовши кілька хвилин, він чув уже пісні, що їх співала перша колона, і, неясно розрізняючи мелодії, що долітали до їхніх вух, Медок сприймав тільки сумні уривки наймінорніших нот, і це чомусь хвилювало Полонія Гавриловича. Але він перемагав свої хвилювання, поспішав і найбільш у світі бажав зараз якнайшвидше приєднатися до захопленого натовпу, щоб разом з ним дійти до вокзалу. — „Нехай тоді судять. Хай що хочуть, а справу доведено до її логічного кінця — думав Полоній Гаврилович, і, відчувши, як заболіли йому ноги, він нетерплячи заявив:

— Хоч би вже швидше!

Сарапійон Маркович обняв його ласковим поглядом і, любовно вимовляючи кожне слово, намагався заспокоїти його.

— Ось уже з-за рогу я бачу перші ряди. Це перший театральний колектив і увесь художній технікум, — захоплено вимовив Сарапійон Маркович. — Що, не я вам казав, Аполонію Гавриловичу, що Микола Скворода там ніякого значіння не має!

— Да, я вже чую, — вигукнув і Полоній Гаврилович, і вони майже побігли до рогу.

— Я чую, як вони захоплено співають, — шепотів він, силуючи себе не відстати від Сарапійона Марковича.

— Треба, щоб для них це було несподіванкою, — заявив Полоній Гаврилович, ще зблизившись з колоною, стримуючи свого колегу за рукав і ховаючись за наріжні будівлі, щоб раптом з'явитись перед своїми колективами.

Сарапійон Маркович погодився із Медком, покійно став, і, міцно тримаючись за руки, вони захоплено, з тремтінням чекали на перші лави, гарячково обмірковуючи перші слова привітання.

З-за рогу, зовсім близько, загув могутній бас. Його підтримав якийсь особливо розхрипаний тенор, і раптом, підхопивши їхні голоси, великий хор наповнив вщерть усю вулицю сумним співом:

— Святий боже, святий крепкій...

І тоді зразу ж з-за рогу з'явилися дві корогви, за ними дерев'яний хрест, перев'язаний сірою полотниною, за хрестом виплів у розкішній золотавій рясі піп і з ним уже увесь церковний хор.

Полоній Гаврилович болячи сіпнувся назад, з такої прикрої несподіванки одразу ж зблід, сполохано позадкував до будівлі і, зачекавши, доки з ним порівняється домовина мерця, що її несли на руках, він, щоб десь утопити свій сором, пішов за домовиною.

Сарапійон Маркович бачив, як почував себе Медок, і не міг чимсь допомогти

йому. Він залишив паркан, обережно зняв свого капелюша і, міцно притулявши його до грудей, пішов з натовпом, стежачи, щоб не наздогнати Полонія Гавриловича й цим не помножити його страждань.

VII Якийсь час Полоній Гаврилович йшов із натовпом за мерцем, не розуміючи, де він і що робить. Він не зводив голови, боявся розкрити очі й глянути навколо і не обмірковуючи, бо жадна думка не знаходила притулку в його голові, пересовував ноги, посуваючись, навіть не знаючи, куди.

Сарапійон Маркович, як людина менше вразлива взагалі, одійшов значно швидше і, зрозумівши, в яке вони потрапили оточення, починав нудитися. Але, розуміючи, що Полоній Гаврилович ще не позбувся того гнітючого вражіння, що сталося за зустрічі, Сарапійон Маркович дивився на нього тільки назірці, боячись підійти і нагадати своїм словом чи просто присутністю про ту неприємність, яка тільки що трапилася.

— Нехай трохи заспокоїться, — думав Сарапійон Маркович, уважно розглядаючи своїх співгородян, що йшли у цій сумній процесії на цвинтар. Роздвигаячись, він не міг не помітити серед церковного хору кількох своїх колишніх знайомих, ба навіть приятелів, що, як і він, належали колись до революційного печеричанського товариства любителів мистецького слова, а помітивши їх, Сарапійон Маркович цілком широко захвилювався. Аджеж ясно, що хоча він потрапив до їхнього гурту й випадково, та бути в такій відсталій компанії секретареві окружної Печеричанської профспілки Робмису було зовсім не до лиця. Тому, вибравши зручніший момент, він почав непомітно відходити в бік, а дійшовши краю натовпу, Сарапійон Маркович сміливо одчахнувся від нього й хутко пішов тротуаром, водночас не спускаючи очей із спини Полонія Гавриловича.

Жалібна процесія дійшла якраз міського кладовища і, зупинившись, стихла.

Полоній Гаврилович зупинився теж, і, підвівши голову, тільки тепер побачив, куди він прийшов. Цвинтар нагадав йому всю сьогоднішню історію, заново підкресливши те, що він, голова окружної профспілки і член правління окружної філії безбожників, стоїть зараз разом з найвідсталішими міщанами Печеричного і слухає попової до якогось там бога молитви.

Полоній Гаврилович не міг стерпіти такого дворушництва і, сміливо рознявши руки, зробив собі прохід у натовпі й миттю вискочив на тротуар.

В далені, може, метрів за сто, Полоній Гаврилович побачив постать Сарапійона Марковича, і це дуже схвилювало його:

— Як, значить, він свідоміше поступив? Він не пішов так, як я? — нервував Полоній Гаврилович, швидко зближуючись до свого секретаря. Він думав, що Сарапійон Маркович буде глузувати, і, знаючи, що на цей вчинок підбив його по суті ж сам Сарапійон Маркович, Полоній Гаврилович готував для нього найуїдливішу тираду. Але те, як Сарапійон Маркович співчутливо зустрів його, та те, що він одразу ж додав „я оце тільки що сам звільнився звідти“, — цілком вдовольнило Полонія Гавриловича й повернуло йому звичайний спокій. Хіба він хлопчик, щоб хвилюватися йому з такої абищиди? Хіба не зрозуміють, хоча б у тому таки окружному правлінні безбожників — про що зараз якраз думав Полоній Гаврилович, — що таке може трапитися з кожним, хто дійсно й щиро захоплюється працюючи.

— А не зрозуміють, то що ж, — голосно вимовив Полоній Гаврилович. Але вимовивши це, він зараз же подумав про свою почесну службу і про те, що його можуть звільнити з неї, настановивши на голову Печеричанського Робмису когось іншого.

— Але нехай. Нехай, — думалося Полонієві Гавриловичеві. — Іншого Медка вони не знайдуть, а якщо мене за це й звільнять, значить, я буду покараний за те, що не по-казенному, не по-канцелярійному

любив свою справу. Я буду страждити, як герой, як людина, що сміливо й без найменших вагань навіть умирає за свою справу.— І тут Полоній Гаврилович не міг не згадати прекрасного атенянина ваттеля Фідія, найбільшого митця V віку, що помер у в'язниці, безпідставно обвинувачений у крадіжці золота підчас його роботи над богинею — Атеною. Згадавши про Фідія, Полоній Гаврилович, що певно перейняв не одну рису свого характеру від славних атенян, заспокоївся зовсім.

— Нехай буде ще одна жертва жорстокої несправедливості,— подумав він. І як Сарапійон Маркович скромно нагадав йому про свою присутність, Полоній Гаврилович, підготований такими міркуваннями, одразу ж перейшов до тої справи, заради якої вони вже ось працювали цілий рік.

— Мерщій на вокзал! — схвильовано заявив він. — На вокзал, Сарапійоне Марковичу, бо за пів години буде поїзд,— підтвердив Полоній Гаврилович свою першу пропозицію, помітивши, що Сарапійон Маркович не почув його і не звернув на сказане належної уваги. Що це було так, про це свідчило хоч би те, що замість відповіді Сарапійон Маркович витяг із кишені золоті окуляри і, пильно приклавши їх до перенісся, з острахом у голосі вимовив:

— Це вже вони,— і тут він многозначно показав на довгий, що вів до вокзалу, шлях. — Треба зустріти. Це напевне вони, Аполонію Гавриловичу. Треба зустріти,— повторив Сарапійон Маркович.

Полоній Гаврилович неприємно здригнув од такого відкриття і хотів уже заперечити секретареву пропозицію, але, почувши, як здаля до них долетів веселий марш могутньої духової оркестри, він одразу ж відмовився од свого наміру й запропонував чекати на колону на місці.

Боячись якоїсь нової неприємності, Сарапійон Маркович хоча й бачив, що це йшов перший колектив Печеричанського робітничо-селянського театру,

на своїй пропозиції про зустріч не настоював й погодився, як було запропоновано Полонієм Гавриловичем: чекати на місці.

Колона наближалася. З кожною хвилиною помітнішими ставали окремі силуети людей, дужчали оркестри й вище та ширше здійснювалася на вокзальному шляху печеричанська курява.

Полоній Гаврилович тепер і сам бачив, що це йшли вже дійсно на вокзал, але з місця рушати боявся. Він стояв, іноді нервово покручуючись, закохуючись та милуючись з сильною оркестри, безсилий зрушити хоч трохи вперед чи скласти хоч кілька слів потрібних для привітання якогось театрального колективу.

— Он і Коньков, — весело вимовив Сарапійон Маркович, — вказуючи на керівника першого колективу і запевнюючись у тому, що все це було справжньою дійсністю, він раптом запалився ентузіазмом, і, як тільки колектив підійшов так метрів за п'ятдесят, Сарапійон Маркович почав його вітати, навіть не чекаючи на доручення від Полонія Гавриловича.

Сарапійон Маркович говорив довгенько. Він докладно змалював значіння організованості для сьогоднішнього свята, ролі в цьому профспілок, і, пошкодувавши, що на святі він ще не бачить усіх справжніх печеричан-старожилів, змовк, залишивши характеристику маляра Звездоносова та його картини для Полонія Гавриловича.

Полоній Гаврилович нервово зірвався із свого місця, забігав перед колоною, яка, зупинившись, стомлено чекала на розпорядження, щоб іти далі, і, знайшовши якесь підвищення, він що було сили вигукнув:

— Нехай живе революційне мистецтво і участь у ньому найширших працюючих мас! Слава! — крикнув Полоній Гаврилович.

У відповідь Полонієві Гавриловичеві вирвалося кілька неорганізованих дуже стомлених вигуків і за ними сильні оркестри виконали один заряд „тушу“.

Полоній Гаврилович підбадьорився, хуткіше забігав перед колоною і, злізши на стовпчик, що стояв при дорозі, озирнув натовп. Колона стояла мов укопана, а з усіх подвір'їв одразу ж повисувалися солідні по-статі, тоді, як гулящі підлітки залишили свої гри і десятками пливли до колони, збільшуючи її числом і підвищуючи настроєм.

— Хай живуть революційні творці! Хай живуть мистці! — якимсь переможно загукав Полоній Гаврилович, помітивши, як щохвилини зростає настрій маніфестантів. Йому відповіли сильнішими вигуками „слава“, а печеричанські хлопчаки миттю зібралися у гурт і, обступивши на стовпчику Полонія Гавриловича, колективно, розподіляючи слова на склади, проказали:

— Ку - ку - рі - ку !

Сарапійон Маркович боязко озирнувся назад і погрозився хлопчакам. Але вони миттю зійшлися ще міцніше навколо Полонія Гавриловича й ще голосніше вигукнули:

— Ві - та - є - мо де - мон - стран - тів !

Полоній Гаврилович, що, певно, не помітив першого „привітання“, зовсім схвилювався, сильно замахав руками, і розчулений такою теплою зустріччю, почав промову.

— Я бачу, друзі мої, що зараз починається вже справжнє свято. Я знаю, що всі, хто зібралися тут, прекрасно розуміють, чому вони зібралися. Я переконаний, що наша зустріч, наші колони, — якимсь особливо захоплено вимовив Полоній Гаврилович, — гідні тих, що їх показав нам наш талановитий ювіляр у своїй прекрасній картині „Маніфестації“. — Я не буду говорити вам, друзі мої, про колосальне значіння цієї картини. Я не буду говорити вам і про те, який надзвичайний талант заховує за своїми плечима наш дорогий ювіляр Аркадій Звездоносів. Ви знаєте це самі! Ви всі бачили його надзвичайний твір „Маніфестації“. Це ви дали йому свою першу

оцінку! Ви,— захоплювався чим далі Полоній Гаврилович,—посилали привітальні телеграми до нашого ювіляра! Це ви складали протоколи про цю картину і своїми власними руками написали ось оцю величезну книгу своїх захоплених вражінь про картину „Маніфестації“ (тут Полоній Гаврилович висмикнув із рук Сарапійона Марковича велику теку, витяг звідти грубезну книгу-зошит і, комусь загрожуючи, переможно махнув нею в повітрі).

— Ось документик,— промовив він гаряче,—що його не зможуть заперечити ніякі Сковородки (тут Полоній Гаврилович боязко озирнувся). Увесь наш мистецький колектив, увесь, до єдиного чоловіка, приклав розуму, ширости й праці до оцінки цієї картини, і тому сьогоднішнє свято є наше свято! Слава, товариші! Слава,— закінчив Полоній Гаврилович.

Музика ще вибила йому „туш“ і печально змовкла.

Була за десять хвилин дванадцята, і, боячись запізнитися, Полоній Гаврилович примусив себе на цьому закінчити імпровізований мітинг і запропонував, не гаячи часу, йти на вокзал.

Сарапійон Маркович, що підчас усієї Медкової промови стояв із керівником колективу Весаріоном Коньковим й про щось уважно розмовляв, чи, може, умовляв його, тепер раптом сіпнувся до Полонія Гавриловича й зупинив його, як тільки той зліз з придорожного стовпчика.

— А там на вас сьогодні таки чекали,— заявив він схвильовано Медкові. — Товариш Коньков каже, що в політосвіті оце тільки що дізналися про те, що зустріч сьогодні. Я боюся, Полонію Гавриловичу, щоб вони чогось ще не вдіяли нам,— затурбовано закінчив Сарапійон Маркович, сховавши перед Медком значну частину з того, про що сам тільки що дізнався від Конькова.

— Дурниці! Хіба ця колона, ці маси, що ось що-хвилинно приєднуються до неї, не є за кращий доказ того, що ми праві? А оце,— показав багато-

значно Полоній Гаврилович на книгу вражінь. — Та я з таким документиком у саме пекло піду! — заявив він категорично, і, помітивши, що розмовляючи, вони далеко відстали від колони, Полоній Гаврилович запропонував наздогнати її.

Сарапійон Маркович не заперечував. Він слух'яно й твердо пішов за Медком і, не бажаючи псувати настрою — більше не турбував уже його своїми сум'явами.

За якусь хвилину вони догнали стомлений строкатий натовп, а ще за кілька хвилин голова колони уже виходила на печеричанський перон і строго шикувалася лавами по два.

Дві оркестри безупинно вибивали „туш“ і здаля до вокзалу, як це зовсім добре розчув Полоній Гаврилович, уже долітали нетерплячі вигуки паровика.

VIII Поїзд несподівано з'явився з-за найближчого звороту, важко заग्रимав рейками і, захряпавши тарілками, став дуже повільно посуватися до перону.

Полоній Гаврилович, мов метелиця, вилетів на зустріч до закурених довгою дорогою з Москви на південь вагонів і, обмацуючи кожний з них, пильно шукав знайомої постаті Звездоносова. Він хвилювався, не помічаючи його у вікнах вагонів й вже з острахом думав про те, що станеться, якщо Звездоносов з якихсь причин та не приїхав.

Слідком за Полонієм Гавриловичем, не відступаючи й на крок, біг і Сарапійон Маркович. Він хвилювався не менше, ніж Полоній Гаврилович, і, пильнуючи кожну постать й кожне вікно вагону, безвпинно прикладав до очей золоті окуляри.

Театральний колектив напружено стежив за хвилюваннями своїх керівників, а товариш Весаріон Коньков, поглядаючи на Полонія Медка, загадково посміхався й часто озирався на станційні двері, що вели до міста, ніби сподіваючись, що звідти мав хтось ось-ось з'явитися й вчинити щось таке, чого не

чекав жаден з тих, хто зараз прийшов зустрічати Звездоносова.

Оркестри голосно вигравали „туш“, дивуючи цим старенького машиніста, що зійшов із свого поровика й, бажаючи дізнатися, кого він привіз, нетерпляче позирав туди, де з кількома чоловіками із теаколективу вимуштрувалися Полоній Гаврилович та Сарапійон Маркович, двоє людей, про ролю яких машиніст хоча нічого й не знав, але міг догадатися з того, як вони були надзвичайно для Печеричного одягнені та з того, що їхніх наказів додержувалися всі останні.

Полоній Гаврилович ще пробіг кілька разів пероном й, нарешті, зупинився. Він помітив у вагоні знайоме обличчя Звездоносова і, сповнений великої радості, захоплено скомандував:

— Стройся!

Схвильований Сарапійон Маркович та представники теаколективу мало зрозуміли, що саме наказав їм Полоній Гаврилович, але, побачивши його надзвичайний урочистий вигляд і те, з якою побожністю він це вимовив, одразу ж зупинилися, і, за кілька секунд вишикувавшись, вони стояли вже один одному в потилицю.

— Лавою! — гукнув Полоній Гаврилович, озирнувшись на своїх товаришів, що мали уявляти нашвидку організований ювілейний комітет.

Ювілейний комітет миттю виконав нового наказу Полонія Гавриловича і вже за кілька секунд кожний з них стояв обличчям до вагону, назустріч до Звездоносова, який, з'явившись у вікні, чомусь барився виходити з вагону.

— Як тільки з'явиться, на руки його! — наказав, все більш захоплюючись ролею організатора, Полоній Гаврилович.

— А якщо, Аполонію Гавриловичу, на ньому буде дорогий костюм? — спитав пошепки Сарапійон Маркович, трохи зрушивши із свого місця.

— Однаково! Обережно тільки,—хвилюювся у своєму піднесенні Полоній Гаврилович. — Чому ж саме тепер оркестра замовкла? — якось особливо затурбовано запитав голова правління Печеричанського Робмису, одмітивши цей печальний факт. — Негайно! Щоб грали не змовкаючи,—наказав він і раптом повернувся, бо в цю мить у вузьких дверях вагону поважно з'явилася висока худорлява постать; і, зустрівшись очима з Полонієм Гавриловичем, вона вимушено розтягла два рожевих, трохи нафарбованих, прутики тонких губів. Від цього все його надто бліде довгасте обличчя ще дужче розійшлося на береги, а великий опущений ніс, наче гумовий, перегнувся аж до губів.

Оркестри разом ударили „туш“, і ювіляр зробив ще крок, посуваючись до виходу.

Несучи на грудях, прикритих сірим піджаком, чорний великий бинд, Аркадій Звездоносів зробив новий крок і поважно ступив на першу приступку вагону. Озирнувши вдоволено натовп і простягнувши другу ногу, він схвилювано промовив:

— Ах, що ви зі мною робите. — В цю ж мить ювілейний комітет налетів на його тонку, мов очеретинку, фігуру і, зламавши її пополам, поніс на руках до головної колони.

Полоній Гаврилович біг уперед, він голосно гукав, щоб розступилася цікава, публіка, і, сповнений надзвичайних почуттів, широко вимахував руками.

— Слава! Туш! Туш жарте! — весело гукав він, порівнявшись із музиками. — Ще, хлопці! Ми вже не поскупимося за це,—заохочував він на бігу музик, не зводячи очей з того, як ювілейний комітет ніс на руках Аркадія Звездоносова. Помітивши, що ювіляра донесли вже до місця призначення, Полоній Гаврилович голосно вигукнув „стоп“, і, як тільки Звездоносів став ногами на землю, Медок кинувся до нього, щоб обняти й поцілуватися перед очима всього натовпу. Але спущений на землю Звездоносів,

мабуть, не помітив Полонія Гавриловича, і, схвильований такою зустріччю та потертий трохи носінням, він нахилився, щоб поправити надто високо задрані штани. На вокзалі на хвилинку зчинилося неприємне замішання, бо вийшло так, ніби Звездоносов одвернувся навмисне, як тільки помітив Медкові наміри. В натовпі зашелестіли густі слова й, десь вирвався гострий, злий сміх.

Полоній Гаврилович одразу ж відчув, що той сміх було скеровано виключно на його адресу, захвилювався ще дужче, нервово засмикався й, розгубившись, забіг до Звездоносова з другого боку.

— Нашому ювілярові слава,— вигукнув він, силкуючись якнайближче підійти до маляра.

Оркестра сильно „вдарила туш“, і, обернувшись, ще раз, Звездоносов простяг до Полонія Гавриловича руку.

Привітавшись, вони постояли так кілька секунд, немов вирішаючи якесь питання і вагаючись; потім простягли по другій руці і, обережно обнявшись, несміливо чи, може, гидуючи поцілувалися.

Публіка задоволено крикнула „слава“, і оркестри довго ще грали „туш“, під який Полоній Гаврилович урочисто знайомив Аркадія Звездоносова із членами ювілейного комітету.

Закінчивши це поверхове знайомство і забравши Звездоносова, Полоній Гаврилович в супроводі Сарапійона Марковича та членів ювілейного комітету прийшов до середини перону і, зізши там на приготувану спеціально для цього випадку вагонету, об'явив летючий мітинг відкритим.

На вагонетку зііз і Аркадій Звездоносов; поштиво розкланюючись на теплі оплески та часто здіймаючи білого капелюша, він оголяв перед натовпом свою руду, аж огневу голову.

— Я надзвичайно зворушений, я зворушений,— повторював Звездоносов, потискуючи наново Медкові руку.— Не чекав, ей-ей не чекав, що в такій

глухій провінції революція так вже підняла маси,— робив він ширі зізнання до Полонія Гавриловича.

Полоній Гаврилович втішно посміхався й нетерпеливився з того, що Сарапійон Маркович барився з тим, щоб надати йому, як і було умовлено, перше слово.

Готуючись до своєї урочистої промови, Полоній Гаврилович з острахом поглядав навколо себе й, пильно перевіряючи натовп, що все збільшувався, боявся зустріти там Миколу Сковороду чи інспектора політосвіти.

Керівник першого теаколективу Весаріон Коньков помітив ці тривожні Медкові погляди і, знаючи, що готувався йому із цим святом, він задоволено посміхався, бо якось Полоній Гаврилович став йому на перешкоді в питанні про індивідуальну ставку.

— Хоча б уже швидше вони приїздили,— думав Коньков, бажаючи поспішити тих, хто одним розпорядженням міг припинити це свято й дошкулити Медкові, бо ні Звездоносів ні його картина „Маніфестації“ ніколи не цікавили Весаріона Конькова, хоча його позитивна думка у книзі вражінь про цю картину й була записана поруч з іншими, і своїм піднесеним настроєм та ширим захопленням виходила далеко за інші думки. Обмірковуючи про цей, такий бажаний для нього приїзд, Коньков помітив, як на трибуну-вагонетку зліз Сарапійон Маркович і, покриваючи своїм сильним голосом загальний гамір, вигукнув:

— Слово для привітання має голова Печеричанської окрфілії Робмис і кандидат до членів міської ради, товариш Аполоній Гаврилович Медок.

Оркестри урочисто вибили „туш“; зачекавши, доки вони скінчили, Полоній Гаврилович почав так:

— Дорогі товариші! Кожна людина раз в житті, але побачить чи зробить щось надзвичайне. Ніхто з людей більш видатних не вмирає, не залишивши по собі якоїсь значної згадки, нехай це буде творець чи просто організатор! Я надзвичайно радий,

дорогі друзі мої, що дожив до сьогодні! Сьогодні у нас видатне свято! Сьогодні, друзі мої, ми відзначаємо колосальну подію. Сьогодні перед вами стоїть тут маєстро того геніального твору (тут Звездоносів приємно розтяг свої огнені трохи підфарбовані прутики губів і поштиво вклонився), що ось уже цілий рік прикрашає найкращу залу в нашому не малому місті! Дорогий товаришу Звездоносів, я не маю тих слів, якими б хотів вас сьогодні вітати! Я горю бажанням, щоб ви самі передивилися всі ці наші думки про ваш геніальний твір (Полоній Гаврилович підніс високо книгу вражіння!), щоб ви самі перечитали всі ті протоколи, де згадується про вашу картину і від імені 30-тисячного населення міста, плюс, коли вже казати про всіх, двадцять п'ять тисяч передмість, запрошуюю вас, дорогий товаришу, одвідати нашу залу і теж дати своє вражіння про цю надзвичайну картину, — закінчив приємним жартом Полоній Гаврилович.

Маніфестантам дуже сподобався останній дотеп Полонія Гавриловича і, щиро захоплені цією вдалою кінцівкою, вони вигукнули йому голосне „слава“.

Після Полонія Гавриловича говорив, як і полагалося, секретар профспілки Сарапійон Маркович.

— Дорогий колего, — звернувся він до Звездоносова. — Шановний Аполоній Гаврилович запросив уже вас од імені п'ятидесятип'ятитисячного населення нашого міста одвідати ту залу, де, натурально має бути найславніший кінець нашого свята, а тепер я скажу, що тільки організовані маси здатні найвище оцінити геніальні твори! Подивіться, — гукнув він, — на ці колони! Чи знало коли старе Печеричне таку силу народу? Ні, не знало, — відповідаю я. Не знало! — захоплено вигукнув Сарапійон Маркович і, не знаючи, що говорити далі, трохи затнувся.

Скориставшись з цієї хвилики, Полоній Гаврилович близько нахилився до Аркадія Звездоносова і захоплено прошепотів:

— Мені нагадує ця зустріч, товаришу Звездоносов, ваш шедевр. Подивіться, це ж перші колони вашої прекрасної картини, — поспішно закінчив він, помітивши, що Сарапійон Маркович, не знайшовши далі потрібних слів, сконфузився й поспішно зііз із трибуни.

Звездоносов почув не все, задоволено глянув на Полонія Гавриловича і, силуючи себе хоч щось зрозуміти із його слів, тільки вдячно всміхнувся.

Третім привітальне слово говорив представник другого теаколективу, і коли черга дійшла до Конькова, він, боячись, щоб на його промову не прийшли ті, одмовився, мотивуючи своє відмовлення поганим станом здоров'я та перевтомою. Тому замість нього вітати художника випустили якусь молоденьку дівчинку. Вона, хвилюючись, вискочила на вагонетку і, промовивши кілька слів та безнадійно заплутавшись, миттю злізла, давши цим привід досхочу нареготатися печеричанським хлопчакам, що зійшлися сюди з усього міста і хмарою обступили цей летючий мітинг. Але на останці вона не забула підійти до Звездоносова і, ще більш хвилюючись та червоніючи, подати йому якусь листівку.

— Це кращий доказ того, що вашу картину знають маси, — промовила дівчина й, схвильована, майже упала з вагонетки.

Звездоносов, зворушений її соромливістю та юністю, а також не абиякою вродою, з охотою взяв листівку й, випровадивши дівчину очима, поспішно глянув на те, що вона йому дала. Око його з приємністю констатувало не погану літографську репродукцію його ж картини, прізвище автора й коротку підтекстовку до неї — „Маніфестації“. Прочитавши все це, Звездоносов звів у подиві брови, турботливо замислився й хотів уже запитати про це в Полонія Гавриловича, як той підійшов сам і, хвилюючись та неспокоїно позираючи на вхід до вокзалу, де зараз саме з'явився, як йому здалося, Микола Сковорода, вибачливо перепросив:

— Я хотів вас попередити, товаришу Звездонос, що ви маєте в нас не тільки друзів, але й деяких ворогів.

Аркадія Звездоносова це повідомлення не дуже вразило, але, помітивши, як Полоній Гаврилович раптом зблід на лиці, він затурбовано спитав :

— Чому і хто ?

— Тут деякі місцеві діячі і один учень нашого худтехнікума. Але ви, товаришу Звездонос, не зважайте на це ! Вони не варті навіть вашої уваги. Ми закінчимо мітинг й одразу ж звідси поїдемо, бо вони, здається, он прийшли, — ще більше захвилювався Полоній Гаврилович, позираючи на вокзальні двері. — Ви починайте свою промову.

Звездонос говорив коротко. Він чемно подякував печеричан за таку теплу зустріч та гостинність, висловив ще раз своє здивовання з того, як революція підняла маси, і закінчив свою промову приблизно так :

— Історія міста Печеричного і наше сьогоднішнє свято це маленька історія нашої великої ідеї — містечтва, що, сповнене революцією, переможно іде вперед. Мене зворушило ваше ставлення до мене. Я дуже радий і постараюся виправдати ваше довір'я. Я цілий рік одержував ваші кореспонденції, цілий рік ви, як мати дитину, тишили мене, надсилаючи свої захоплені думки і вражіння з приводу моєї скромної, скажу вам по-щирості, картини. Огрітий вашими думками, я зможу тепер працювати ще більше. Я радий ! Мені дуже, надзвичайно приємно, — закінчив Аркадій Звездонос.

Оркестри виконали „останій туш“, як було їм наказано самим Полонієм Гавриловичем і за кілька хвилин невеличкий вокзал „Печерична“ зовсім спорожнів, ледачо підклав під свою стару голову сухоруляву лапу і заснув до третього дня, коли з півночі мав прийти черговий поїзд.

Ювілейний комітет, на чолі із Полонієм Гавриловичем та Звездоносим, пройшов через вокзал,

і, вийшовши на вулицю, вони всі сіли у два спеціально приготовані автомобілі. У перший сіли Звездоносів, Полоній Гаврилович і Сарапійон Маркович, до другого — останні члени комітету і кілька жінок із першого теаколективу.

Машини сильно загули, задирчали і, далеко розкидаючи пилюгу, погнали до міста. За кілька хвилин вони вже під'їздили до будинку окружного правління Печеричанської спілки робітників мистецтва, а за хвилину Звездоносів у супроводі Полонія Гавриловича, Сарапійона Марковича, членів комітету та кількох жінок поважно посувався до великої залі, де висіла його картина.

Першим ішов у цій урочистій процесії, вказуючи дорогу, Сарапійон Маркович, за ним Звездоносів, за Звездоносівим Полоній Гаврилович і за ним, сповнені надзвичайної пошани до мистця, обережно ступаючи, щоб, бува, не грюкнути, йшли останні члени комітету та гості. Вони повагом пройшли довгий коридор, вийшли на другий поверх і, повернувши праворуч, урочисто зупинилися.

Сарапійон Маркович, не хапаючись, одімкнув двері і надзвичайно широко та з якоюсь особливою урочистістю, розчинивши їх, дбаючи, щоб до залі зайшли усі разом, поштиво, не менш урочисто виголосив :

— Просимо, дорогих гостей! Просимо! — і він покірно застиг у поклоні.

Звездоносів, як і всі останні, увійшов до залі, спочатку завважив великий, добре сервірований посудом та різноманітними напоями стіл і, звівши від нього очі на протилежну стіну, де висіла його картина, раптом зупинився і заляк, мов його взяв стовбняк.

Полоній Гаврилович помітив це і, приємно схвилований тим, яке сильне враження зробило на Звездоносова убрання залі та гасла навколо його картини, підбіг до ювіляра й, багатозначно прокашлявшись, весело промовив :

— Що думаєте, товаришу Звездоносов, ми вже така провінція, що достойного твору й оцінити як слід не вміємо!

— Що це за глум? — вирвалося з болем у Звездоносова запитання, і положко озираючись, спантеличений такою нечуваною образою, він намагався знайти якісь пояснення.

— Що це за глум наді мною? — простогнав Звездоносов, і, вражений такою несподіванкою, він безсилий був навіть рушити з місця.

Помітивши, що Звездоносов зовсім не жартує і те, як йому нервово та гостро тремтіли руки, Полоній Гаврилович підбіг до нього вдруге і заклопотано, силуючись угадати причину його хвилювань, запитав, в чому справа.

— Хто ж це мою картину почепив уверх ногами? — простогнав з тяжкої образи Звездоносов, все більш блідіючи і разом розпалюючись гнівом на Полонія Гавриловича.

— Вона ж цілий рік так висить, Аркадію, — тихо промовив Медок, шукаючи в його словах звичайного жарту, — як почепили її перевізши з вокзалу, ще рік тому, так вона й висить, — пояснював Медок, гублячи віру в те, що Звездоносов з ним жартував. — Я ще перед цим днем наказав нікому й пальцем не чіпати її. Ви жартуєте, дорогий Аркадію, — посміхнувся Полоній Гаврилович, силуючи себе зрозуміти, чому так хвилювався Звездоносов.

Ювілейний комітет та гості, що зійшлися сьогодні вшанувати ювіляра, зачувши цю розмову, припинили висловлювати свої захоплення картиною, і, зацікавлені розмовою, вони щільно обступили Звездоносова та Медка.

— Ви жартуєте? — перепитав лашчачись Полоній Гаврилович, помітивши в очах Звездоносова злі вогники.

— Ніяких жартів, негіднику! — заревів ображений Звездоносів. — Я тебе до суду за таку образу притягну! — За цим Звездоносів миттю витяг з кишені подаровану йому тією дівчиною листівку — репродукцію з його картини і, тикаючи пальцем у напис, де було яскраво зазначено — „Маніфестації“, ще голосніше й суворіше закінчив:

— Мою картину знає вся Москва! Вся Москва захоплювалася нею! Кожна дитина знає, що це „Золота осінь“ — Аркадія Звездоносова, а ви маніфестації з неї зробили! — І, крикнувши ще щось на адресу Полонія Медка, він розгнівано вдарив дверима й поспішно залишив помешкання Печеричанського Робмису.

Ювілейний комітет та численні гості отетеріло мовчали, а Полоній Гаврилович розгублено стояв серед залі й положко озирався навколо. Він недовіжливо кидав погляди з дверей, куди побіг Звездоносів, на його картину і, зараз помітивши, що вона дійсно висіла цілий рік догори дригом, він раптом посірів, важко зігнувся і, одійшовши в найдавший куток, важко сів.

Уявіть собі, що я ЛИСТ Ю. ЯНОВСЬКОГО
написав Вам та- ДО М. ХВИЛЬОВОГО
кого листа :

„Дорогий товаришу Миколо. (Не вживаю „отчества“, бо воно в українців чуже і недоцільне. Воно повелося з часів сина „тішайшого царя“ з часів Петра І, коли він почав дружити з гетьманами). Пишу до Вас з Одеси. З вікна моєї хатини на курячих лапах — я бачу море. Воно таке, як було той рік і поза той рік, та я сам змінився набагато. Ви моря не любите. Вам до вподоби лимани, річка Дінець, прекрасні багатобарвні озера, крики валушнів над ними, Вам до вподоби човник-душогубка

Жовтень. Свято урожаю.

і дика гладь озерної води. Море Вам нудне. Вас дратує така безглузда кількість солоної води („От тим тебе й до біса є, що тебе ніхто не п'є“ — казали колись сердиті чумаки, шукаючи води волам). Я Вас хочу зрозуміти. Може, це тому, що любите Ви Тургенєва й Достоевського? Може, граф Лев Толстой захопив Вас своїми суходольними монуменстами? Я ніколи не любив їх читати. „Хаджі-Мурат“ у Толстого та „Записки из Мертвого дома“ у Достоевського — тільки це на мене справило вражіння. Любив я англійців та американців. Їхні твори правила мені за вікно до великого світу. Тоді я захопився морем, не бачивши ще його. Тепер, знаючи, що Ви не любите моря, я все ж таки звертаюся до Вас у цій самій справі.

Ви чули певно, що у мене вийшла книжка морських віршів „Прекрасна Ут“. Вийшла рік тому. Сьогодні мені передали, що в „Літературній Газеті“ Київського ВУСПП хтось ізгадав за цю книжку. Ізгадав як жалюгідний провінціял. „Англія — морська країна, значить, там можна писати про море, — сказав він, граціозно зіпершись на пужално, — а Україна — край не морський — значить ніззя“. Як Вам подобається діалектика? Далі цей провінціял наївно згадує, що декотрі з віршів моїх нагадують Асеева й Гумільова — розміром. Я поважаю Асеева, але чому провінціял не звернеться до більших майстрів: Едгара По, Тенісона, Бровнінга, Шеллі, Кіплінга? Незвичайні мистці, володарі романтичного слова, я читав їх із захопленням. Треба перш, ніж братися до критики навіть слабкої книжки (а свою я, без скромности вважаю за слабу) — треба почитати західню літературу. Чи не так я кажу, товаришу Миколо? А радити цього я провінціялові не буду: для цього є в Києві шеф — Б. Коваленко.

До речі — про науку. Наркомос РСФРР відкриває цього року замість літературних курсів цілий інститут. Читав я, що будуть місця для представників

нацреспублік. Незрозуміло — для яких: для автономних, що входять до складу РСФРР, чи й для нас, білорусів, грузин? Але свій літературний ВИШ при НКО УСРР заснувати б треба хоч на рік. Користи було б багато. Принаймні, хоч трохи викоренили б оту нужденну провінціальщину, що була (і є) нашим одвічним прокляттям. Аж захвилювався я знаками оклику. Боляче не те, що ми малокультурні в масі — цього можна позбутися і цього ми позбудемось. Боляче, що багато у нас так званих „напівінтелігентів“ — оцієї хижої, пролазливої, безпринципної, гнучкохребетної, паразитної публіки, котра нехтує знання й культуру, шкодить робітничій класі напліюницьким ставленням до культури і проходить життя, ні про що ні разу серйозно не замислившись.

Звичайно, що тільки на такому безрадісному тлі можливе існування того, що ми називаємо українське кіно, в теперішньому його вигляді. Поспішаю оговоритися: в Росії не менший є відсоток „напівінтелігентів“ — звідти ми і взяли таку породу, але ми не взяли в Росії традицій плекання справжніх робітників культури — через це там все таки є кому працювати, і справи там не стоять. Нас завши зупиняють словами, що в російськiм кіно теж не все гаразд, що, мовляв, „чого ви хочете від нашого молодого, в молодій країні і т. д. і т. ін.“. Це — ганебні слова! Ними ми виправдуємо своє ледарство і злочинну любов до „варягів“. Ви не знаєте нашого кіно, товаришу Миколо. Я його трохи знаю, бо працював там з травня 1925 р. до серпня року 1927. Два роки, як я не працюю там. І Ви думаєте, що там щось змінилося, щось посунулося вперед? Ви не помилитесь, коли скажете, що, певно, все стоїть на місці. А значить, іде назад — додаю я.

Тут знову втручається море. Коли я сьогодні лежав на камені, я побачив актора Амвросія Бучму,

що саме виходив з човна. Він їздив ловити бичків. „Го, Бронек“ — сказав я. „Здоров“ — одповів він і пішов уздовж берега, як контужений. Я потім дізнався, що він здорово спікся на сонці і навряд чи швидко зможе зніматися. (Він працює вже років 5 на кіно-фабриці). Тут у листі незручно — я напишу з цього приводу спеціальну статтю — як можна допускати, щоб такий велетень, як Бучма, перший і найкращий актор республіки загинув повільною смертю в кіно? Стаття з приводу того, що він уже 5 років вирваний із своєї стихії, а не з того приводу, що він зварився на сонці, вудячи малих волохатих бичків.

Повернуся знову до нашого кіно. Безнадійні, убогі його обрії. Коли б кіно не була така річ, що сама дає гроші і що з поганенько поставленого прокату фільмів покриваються всі витрати на наші доморобні фільми, — українського кіно не існувало б. Характерні прикмети наших фільмів — вони однакові за останні шість років: абсолютна відсутність будь-якого стилю в фільм — наче картини всі знімає хтось узятий випадково з великого натовпу — іноді кращий, іноді гірший; убогі потуги на сюжет; мотивації дій — такі, що за них незручно стає середньому глядачеві; „передержана“ ідеологія (за влучним виразом М. Куліша); відірваність (більша чи менша) від тієї культури, яка дає своє ім'я кінематографічній фірмі. Цього, мабуть, і досить. Бо цього, мабуть, і забагато. Я не відважився на таку різкість осуду в друкові, бо багато в нас засобів є удати з себе ображену невинність і довести книжками з бухгалтерії, що... у критиків вузькі лоби. Але це — лист, його прочитаєте Ви та декілька друзів, котрим не завадить це зайве нагадування того, що вони й так до-обре знають. Ви скажете, що є Довженко і двоє-троє молодих. Я свідомо це замовчав. Не личить згадувати при цім Довженка, бо він давно виріс і переріс своїх (волею долі)

товаришів у ремеслі. Довженко—козирна карта нашого кіно і нею кілька років уже затуляють вітер з усіх боків. Візьмемо з колоди її—і решта буде некозирна.

„Товаришу,—скажете Ви мені, т. Миколо,—ви переборщили! Щось же та робиться на цьому важливому фронті. Ви неврастенік і плаксій“. Так, одповім я,—я дійсно переборщив. Але хіба я не правий буду, коли з того, що я сказав, визирне добрий шматок гіркої, неприкрашеної правди? Хіба правда не варта того, щоб за неї похвилюватися? Адже правда ця мені болить. І це є важливий фронт, т. Миколо.

Так сказавши, я подам Вам і факти про те, що робиться і чим гаситься небезпека.

Є півсотні українських літераторів. „Ой, як мало“—скажу я в дужках. Ними й хочуть заткнути всі діри в усіх місцях. Хочуть заткнути ними діри й у кіно! Які ми ще мрійники! Німці в такому випадкові давно б заснували школу, вищу школу і, потерпівши три роки, на четвертий мали б уже справжніх робітників! Такої школи у нас немає. Кіно наше існує більше шести років, а школи немає. Бо не можна ж уважати за школу за таку той технікум, що є в Одесі. Він може підготувати техніків кіно, а режисерів, художників, організаторів, дослідників? Хіба Одеса таке місце, де процвітає уккультура? Технікум справдив надії. Вірніш, він справдив не ті надії, що на нього покладалися. Він дав кількох прекрасних операторів, дав молодих режисерів, що можуть працювати скрізь, бо не можуть виявляти себе ні в одній культурі. Хіба нам цього треба? Думаю, що ні!

Щось уже цього року почато в Києві. Організація кіно-академії, чи що. В Одесі закрито режисерський відділ в технікумі і залишено лише технічний. Що з цього вийде? Скільки ще чекати?

Ви мусите запитати—до чого всі ці мої скарги? Що я пропоную? Все ж іде як слід? Моя відповідь

буде ліричною: все у нас робиться, все поліпшується, а шість років хто нам поверне? Останніх 3 роки ми маршируємо на місці? Ми плетемося в хвості в той час, коли у нас були всі дані вийти наперед?

Це — абстрактні і майже філософські питання. Але чому від них не можна одчепитися? Невже й ми — молоді духом і ділами — „ленивы и не любопытны“? Лист мій уже вийшов з рямців звичайного листа. Кінчаю. З морським привітом.

Ваш Яновський“

Подивіться тепер, тов. Миколо, на початок і скажіть — уявили? Що ж Ви зробите, прочитавши його? Переглянете своє ставлення до моря? Погудите київського провінціала-критика? Порушите питання про негайну потребу у нас літературного ВИШ'у? Візьметесь за кіно і почнете його підганяти? Нічого похожего. Ви візьмете свого „Блека“ і свою Піперовську шістнадцятку, покладете до сумки сотню патронів і поїдете на прекрасний осінній лиман. Там ви станете на вранішній переліт і, стріляючи довірливих і лукавих крижнів, метких валюшнів, дзьобастих кроншнепів і іншу дрібноту, — у перервах між пострілами подумаете про наше смертельне „вчора“, про „сьогодні“ і прекрасне „завтра“, подумаете про буйний літ нашої молоді культури, — і зайвого живого крижня упустите з-під Вашого „Піпера“ на вільну волю. Бо у Вас будуть затуманені очі.

Одеса, серпня 1929

Таємний
талалай

ТАЛАЛАЙ
М. ЙОГАНСЕН

У тюбітейці синій гомонить,
Про милий край розповідає.

Де плеса неясні лягли в лугах,
Де ліс переступає береги,
Міста музичні туркотять здаля
Під памороззю сиві сплять стоги,
Тихо танцює і кружить земля,
Круг невідомих світодайних зір
І іній оповив ясною сіттю
Щонайніжнішу нить
Озір.

У краї цім родився вітер
І звідси вилетів у світ,
І коли вернеться, не знає.

У тюбітейці синій гомонить
Таємний талалай
— Про милий край розповідає.

То — город-дощ, холодний і зелений
Над морем, що під парусом туману
Щодня лаштується його покинути навіки,
Прощає й робить істеричні сцени,
Як Емі Робсарт сквайру Тресільяну.
Б'ючись об приступці гранітного фонтану,
Солону слину лле на мокрі черевики.

По вінця повний кави і какао
Як пароплав батавський дихає й парує,
Що на Руан записаний у книги.

Дощами злитий ясно і яскраво,
То город-дощ бульвари пришвартує
Коло церков і ратуш. Рукосуї
Заметушаться, вигружаючи релігії.

То город-дощ під парусом туману,
Захований од сонця і од вітру,
В холодній непозбуваній розпуці
Проценти підсумовує старанно,
Фантоматичне обчисляє мито
По день химерний, що навіки витре
Його з реєстру східних революцій.

Гей довго жити ще ДО РАД КРАЮ
мені на світі,
Немало днів наспіне наді мною.
Прийдіть до мене, мої любі діти,
Прийдіть до мене — я вас заспокою.

Я з вами був в Огайо орачем,
Я ваш любимий нігер з Колорадо.
Тікали ми і, човна зсунувши плечем,
Велике сонце зустрічали радо.

Я, ваш широкий радісний отець,
Взяв на тугі, на супокійні плечі
І доведу до краю й братік вітерець
Ітиме з нами і зустріне вечір.

І ввечері побачимо той край,
Що в нього всі ведуть дороги,
І буде тихо. Світла ринь. Розмай
На траву ляжемо і будемо як боги.

*Ми родили з тобою
стільки слів,*

ПОЕЗІЯ

*Що ними можна місяць заселити.
Ми виснували стільки, стільки синіх снів
На всіх планетах наші грають діти*

*Ми всі з тобою обпливли моря,
Усі затоки в тихоокеані.
Шакалом місяць з хмари визирав,
Над головами марили ліяни.*

*То ж ми робили в рижових полях,
Нас нааями били білі люди.
Всі рани світу — на твоїх руках,
Ввесь біль гнів і — в моїх широких грудях.*

*То ж ми збудуємо останні барикади,
Це ж ти останнього застрелиш короля.
По всій землі великі встануть ради
І ти умреш, подруженько моя.*

І Флянелеве кашне.

ПРОГУЛЯНКИ

Коли засутеніє в кімнаті
мого високого приміщен-
ня—ми пройдемо удвох, мій
любий друже, довгим вузь-
ким коритаром, що йде посередині заселених ква-
тирок цього поверху, і в бажані двері обережно та
рівно постукаємо.

Д. ФЕЛЬДМАН

Переклав з єврейської
Е. Райцин

До клямки, що з середини кімнати ніхто, здається,
не підійде, але несподівано, за якусь мить ключ ураз
швидко повернеться і раптово рипнувши вистребне.
Очко замкнених дверей просвічуватиметься: дівоча
постать сховалася під стінкою — на вішалці тіліпа-
ється довге флянелеве кашне.

— Харків це страхітне місто, — скажеш ти ні сіло,
ні впало, — мішанина Парижу і Полоного.

12

РОКІВ

ПРОЛЕТАРСЬКОЇ

РЕВОЛЮЦІЇ

Революція є війна. Це єдино законна правомірна, правдива, найбільша війна від усіх тих воєн, що знає історія.

Ленін, т. VI, стор. 11.

Брак теорії віднімає право на існування в революційному напрямку й неминуче засуджує його, рано чи пізно, на політичну загибель.

Ленін, т. IV.

Без ясного розуміння того, що тільки точним знанням культури, створеної всім розвитком людства, тільки переробленням її можна будувати пролетарську культуру — без такого розуміння нам цього завдання не розв'язати.

Ленін, т. XVII, стор. 199.

В питаннях культури похапливість і розмахність якнайбільше шкідливі. Це багатьом із наших молодих літераторів і комуністів слід було б намотати на вуса.

Ленін, т. XVIII, стор. 201.

Щоб різні нації свobodно й мирно уживалися вкупі, або розходились (коли це їм зручніше) складаючи різні держави, для цього потрібний цілковитий демократизм, за який обстає робітничий клас. Жадного привілею для жадної нації, для жадної мови! Ні найменшого утиску, ані найменшої несправедливості до національної меншості! — От принцип робітничої демократії.

Ленін, т. XIX, стор. 118.

— Розтасована колода карт—ось що Харків, скажу я тобі.

— Еге, розтасована колода карт, але гра велика й серйозна: люди з обличчями догори і обличчями вниз роздані по руках. Я можу піти на всі, крім тих, що тримають свічки, але виграти можуть інколи ті, що нічого не поставили.

— Оця дівоча постать однаково нічого не виграє і отак уже проживе свої роки на самоті в палаці.

— Мені здається те ж саме — піддакнеш ти мені у такт.

На цьому ми залишимо щасливі двері довгого, вузького коридору, підемо повз площадку нашого поверху, на дві третини у вишині „Палацу Праці“ і повільною ходою, обнявшись, ми вийдемо на освітлений майдан Рози Люксембург.

Наближаючись до рогу, ти вестимеш далі:

— Знай, що московський гість, який приїхав до неї, кепсько закінчив. Пригоду з його відвіданням і його переляком ти можеш вислухати: — давненько в Чернігові, вже багато років тому, він любив її, цю дівчину, страшенно. Він ще писав тоді драми, і драми ті їй дуже подобались. Але відступаючи от Чернігова з червоними, дорогою на пароплаві він захорів на шлунок,—і тоді назавжди він знищив свої красиві драми. Тоді ж вони розійшлися. А далі він зробився діячем у Москві, а вона — товаришкою у Харкові.

„Ой, яке черево виросло в нього; ой, чималеньке черево“—мало не вигукнула вона, коли він просунувся того вечора до неї в кімнату. Вона все ж наважилась, наблизилась до нього і міцно заплющила очі. Вона тільки заплющила очі, а він сунув уперед до неї з своїм черевом, голову наперед, розкривши обійми. І тут раптом, обіймаючи її, він перелякався на смерть... Його підозріле око побачило на вішалці, крізь вузькі двері коридору, довге флянелеве кашне,—він сів, там де стояв, і занімів...

... Лише прощаючись, коли він стояв уже по той бік порогу, неспокійно показуючи рукою на фляне-
леве кашне, він раптом запитав у неї:

— Що це таке?

— Кашне, — відповіла вона.

І тут ти увірвеш розмову, перебіжиш порожній майдан Розі Люксембург, скочиш на останній квапливий вагон до депа і залишеш мене стояти всміхаючись самого на розі; залишеш мене стояти й дивитися на зелені трамвайні блискавки вгорі та на старенького Нафтольцю, що розташував на тротуарі біля „Палацу“ посеред свого „салону“ гіпсові Венери і маленьких Наполеончиків у капелюхах, залишиш мене вислухувати, як оголошує крикливий Нафтольця ціну з-під поставленого коміру свого літнього піджака, — ціну біло-зеленого барельєфу, що його він тримає в простягненій лівій руці.

II Кістяне серце. Трапляється: після денної втоми, праці і загальних зборів, караскаєшся пішки вгору на сто двадцять вісім сходів, і враз на порозі відчуваєш провину перед дитиною, що ніколи не має щастя бачити батька, перед дружиною, що, не дочекавшись, заснула зодягненою, перед собою, що завжди винен роботі, і тепер знову забув щось важливе зробити. Але як повернути назад, коли глупа ніч?

Або, —

відчиняєш нашвидку двері, щоб вони не рипнули: і залишаєшся стояти, схопившись за ручку дверей:

— Сину!?

Синове ліжко порожнє.

— Мамо?!

Немає матері.

Немає нікого. Кімната порожня, ліжко дитини застелене. Посеред кімнати стоять дитячі черевички, сумно поставлені...

Робиться страшенно каламутно. Сто двадцять вісім сходів — стрибнув назад униз. Ніч. Зимова, сердита — хуртовина: над будинками міста майорять сніжні

попони і його китиці хвиськають по обличчю. Вітер ганяє вулицями, провулками, морозом, аж до знайомого, освітленого двоповерхового будинку, що раптом встає назустріч:

— Будиночок, будиночок, ось тобі кістяне серце, дай мені залізне; на тобі кістяне, дай мені залізне, кістяне, залізне...

Тоді з знайомого освітленого будинку виходить старий Нафтольця і починає плакати вголос:

— Кажуть, і кажуть, і кажуть...

— Чого там кажуть, чого кажуть,— лютує хуртовина.— Подаруйте щось на зиму, подаруйте!..

Подаруйте!..

Гасне освітлення в будинку. Немає хуртовини. Немає Нафтольці. Біло. Тихо. То шпиталь.

Білі двері і вікна. Білі ліжка. У великій залі оточили лікарі високий білий стіл. На блискучій, чисто вимитій підлозі стоїть молода мати і сумовито поставлені дитячі черевички— зима!

Ні, то літо. Погожий день і блакитний. Поміж камінням бруку росте трава. Провулок боковий. Тишу переїхав фаєтон на гумових колесах. У фаєтоні сидить молода жінка. Вона тримає на колінках червону труночку. Її довгі, тонкі пальці вп'ялися в червоне віко домовинки і тінь бігає по тротуару: то літо.

... Але ні, то зима. Мороз великий і страхітливий. Запільне засідання відбувається на горищі двоповерхового будиночка. „Явку“ із засідання залишається стерегти на морозі, надворі, молода жінка.

Її товариш, що сидить під балкою, не має що сказати, товариш, що сидить біля драбини, не може нічого сказати: на Павлівському майдані дикий дроворуб поставив високі дерев'яні шибениці... Раннім-рано закінчиться засідання, пригадають тоді про мороз, і за молоду жінку. Раннім-рано знайдуть замерзлу молоду жінку: треба буде розрізати їй черевички і цілувати брудні ноги, коли закінчиться засідання...
?..

— Тату, куди ти заблукав? — біжить мені назустріч і голосно кричить на весь коридор мій хлопчик, — ходімо вже швидше, мати чекає. Куди ти, тату, заблукав?

— Заблукав?

III Смутний день. З самого ранку пливли хмари з моря. Нашвидку вони проходили; надворі ставало ясно і блакитно — був вівторок. Гарний день, але смутний.

На високій горі тихо. На зеленій траві лежить прибула листівка: „7.5.29 — Привіт тобі, друже, я дуже хотів би тебе бачити. Мешкаю в тому ж пансіоні, як і минулого року: Сімеїз, Хоба -Тобі, пансіон Ващиної. З Харкова мало новин. Живу XVI партійною конференцією. В комосередку готуються до чистки. Плян виконують. З січня місяця я не був на роботі — сто десять днів лежав у ліжку. З ліжка просто на вокзал. Приходь же обов'язково.

Сашко“

Від Ялти до Сімеїзу кілька кілометрів. До „Крим-Курсо“ нещодавно прибули нові марки автомобілів. Вгору новенький „Фіятик“ забирає на третю швидкість; униз машина котиться без мотору.

„Хоба -Тобі“ — на Ялтинській соші, на чверть кілометру в бік під високою горою Ай-Петрі. Стежка до пансіону йде крізь каміння і дики дерева червоного бузку. Ай-Петрі висока й рівна. Сонце освітлює тільки певні частини гори. Так, що вся широчінь гори у смутних хмарах та кармінових тінях.

Радісна хатинка Ващинової біло обмашена. Низько спущені зелені желюзі, легко і затишно висять червоні ганочки.

— Ви живете тут, як справжні лицарі: залізний обручик над вашою низенькою брамою — чудовий. Що тут хіба жив Олександр Абрамович? — запитую я в молодій дівчинки, що виходить відчинити мені браму.

— Тут, тут, — відповідає вона широко й радісно. Її великі очі бажають дуже взнати, може це я, може я її наречений, — вона поволі виступає й перекидає косу через плече. — Отут, — показує вона мені на завішені скляні двері.

Я легко відкриваю двері. Але в кімнаті темно: на ліжку під безліччю ковдр і зайвих подушок ледве видно Сашкове обличчя; він куняє горілиць, заплющивши очі під окулярами, і я сам не помічаю, як з'являється переді мною гарне хлопча з маленького містечка Березного у гімназіяльному кашкеті, з великими крисами. Біля нього стоїть старий Слуцький, наш постійний кравець, і показує наперстком на велику фотографію:

— Оце я на барміцве¹ зфотографував мого Сашу з усіма його товаришами. Посередині ото сидить Саша — він тепер відома людина в Харкові.

Старий Слуцький, Сашин батько, мешкає тепер теж у Харкові. Щовечора і щосуботи вранці прогулюється він тухлим провулком, тримаючи за руку Сашиного хлопчика і дає йому зрозуміти на кожну річ „що це тому, що її бог створив“, а дитина сміється з нього страшенно. Вона виросте дитина; виросте маленький Фелікс і ясним погожим днем довідається колись, що батько його реквізував тринадцять тисяч самоварів для армії, що його батько визволив багато міст і зайняв безліч станцій, що він у „чеках“ працював, його батько, і що він любив дуже читати розділ про „Пер-Ляшез“ в історії Паризької Комуни Дюбрейля. Він виросте великий, маленький Фелікс, він поїде до Парижу, — він зійде під золоту баню Доома, інвалідів, він побачить високе чоло Пантеону: „Люди! — батьківщина вдячна вам“; і високо, високо, в далечині, де зовсім зелено, де можна записягтись, що там холодний ліс і прозора мла навколо; біля Монмартру мусить

¹ Конфірмація у єврейських хлопчиків 13 років.

це бути, — там, аджеж, „Пер-Ляшез“! Але з-під золотої бані інвалідів важко, проте, побачити засмалену стіну забитих комунарів... Ген-ген над фортифікацією, над Огриніками, над полями й лісами, над морями й містами, під Землянськом, Воронізької губернії, продірявив генерал Шкуро твоєму батькові легені:...

Він, проте, малий, ще маленький Фелікс; він приходить у гості до свого батька в гарний кабінет, де перед великим охайним столом сидить Олександр Абрамович у закордонному вбранні, великих американських окулярах і каже йому:

— Ти буржуй, тату, хоча й комуніст.

Батько дзвонить у дзвоника — приходять люди з великими книгами і знаходять ту сторінку, що потрібно, і книга відповідає точно.

На роботу приходить він, коли в конторі ще нікого немає, і уходить останнім, — іти попоїсти ніколи, то й ковтає він порошки від головного болю та від кашлю. Далі він сидітиме до пізньої ночі на засіданнях і зборах, він сперечатиметься за кожну цифру, за кожну літеру, і нехай тривають до ранку, але збори ухвалять „цифри правильні, робота правильна!..“

Друзі мої, так захоплює дихання лише у великих капітанів далекого плавання, так будують архітекти дивовижні панорами з заліза й скла, отак завзято працює тільки майстер Амстердаму.

Він прокинувся, Саша.

— Я підійшов до вікна і швидко підняв зелені жалюзі. Його обличчя я не пізнав: воно було дуже розпухле й жовте, як віск. Він одкриває рота і показує мені розпухлі ясна, що з них недавно випали всі зуби.

— Я опух, мені холодно, укрий мене.

Я прихилився над ним і вкрив його.

— Будь товаришем, — бубонів він, що я ледве розумів його слова.

— Якщо розпук, то пиши пропало. Передай, нехай прийдуть дружина з дитиною, речі й папери забори звідси, забори...

Я одійшов од ліжка і почав збирати речі. Я сумлінно вийняв все з кишень його вбрання, листи й папери зв'язав окремою пачкою; разом з білизною і пачкою рукописів я все це поклав у Сашин чемоданчик, підняв його і вийшов надвір, на шлях до Сімеїзу — виконати останнє Сашине бажання.

Не знаючи, хто за- ЛИСТ VI М. ЯЛОВОГО ДО
раз у Харкові є, ВСЬОГО ЯРМАРКОМУ
і маючи на увазі в

одному листі вичерпати мої і до мене справи, пишу просто на редакцію Літярмарку.

Нікому, розуміється, не цікаво, як я тут живу. Тому про це писати не буду. Скажу тільки, що від газу (бензини) на вулицях задихаюсь більше, ніж у Харкові від пороку. Потім дуже мені подобається, що в Берліні (не так, як у Харкові) немає на вулицях скриньок для сміття і все можна кидати просто собі під ноги. Крім того, в своєму пансіоні на центральній вулиці західного району міста я за три тижні вже вбив уночі на підлозі двох прусаків. І, нарешті, до відома тов. Соколянського, — у мене в кімнаті весь час літають три мухи. З інших подій хіба ще доводиться згадати про міль, що час від часу літає по кімнаті, хоч, правда, не набридає так, як у мене дома в Харкові.

Оце власне і все, бо говорити про Унтер-грунди, Гохбани і світляні реклами мені зараз ніяк не випадає, аджеж про це давно вже всі переговори.

Сам, тут сидючи, я шкодую тільки, що не можу пограти у волейбола в Літбудинку, не

можу подихати запашними українськими червневими нивами, не можу погрітись на чорноморському камінні.

Але це останнє більше відноситься до Юри Яновського, і я прошу його дуже не шкодувати, бо ми з ним, мабуть, це таки ще зробимо.

Що ж торкається того, як я подорожував, а власне, — як я сюди доїхав, то тут можу згадати тільки про дві дуже цікавих події. Перша, це те, що у Варшаві на двірці носій зачепив мене залізком від своєї таратайки і розірвав — від коміра до низу — мені пальто. А друге — тут у Берліні на омнібусі я сам зачепився своїм новим пальто і теж його розірвав. Таким чином, дуже легко можна зрозуміти, що подорожування мені коштувало не дешево. А коли взяти під увагу ще той сумний факт, що в Берліні в день мого приїзду було тільки + 7° по Р., то й зовсім не важко відчутися, як я тут страждав, ходючи три святкових дні („Пресвята Тройця“) без пальта по Берліну.

Ну, тепер потроху все входить в колію. Збираюсь з таким самим успіхом подорожувати до Парижу. Хоч, правду кажучи, візи ще не маю та навряд чи й матиму. Проте, о неї стараюсь.

Покищо лишаюсь в Берліні й тому хочу зараз приступити до обговорення всіх справ, що торкаються мого тут перебування.

Отже, починаю.

Перше.

Ніде нічого тут про українську — ні новітню, ні старітню — літературу не чувати і не було чути. І, як виявляється, з дуже простих причин. А найперша з них це та, що всі, хто тут не був, обіднянки давали, але ні разу їх — хоч би на половину — не виконали.

Так от це діло треба поправити. Для цього потрібно, взагалі кажучи, дві речі. Перша, це — просувати тут статті про те, що в нас є, а друге — видаватися тут. Зі статтями про нас справа кепсько

стоїть через те, що тут ніде нема того, про що можна було б писати. Навіть люди, які спеціально цікавляться нашою літературою, не мають не тільки щогорічних, а й позаторішніх видань. Винні тут найперше ми самі. Проте ж справа стоїть так уможоврачительно просто: вийшла книжка — пошли з авторських один примірник! Хіба не так? Так. Так у чім же річ? Отже, поки я тут остаточно не знайду вибранця, власне, поки я із кількох тут підходящих людей не виберу найбільш підходящого, я вимагаю категорично — негайно прислати на мою адресу сюди кожному свою останню книжку. І надалі все, що виходить у кожного, висилати, не турбуючись тим, що я можу переїхати чи зовсім від'їхати, бо за тутешніх справних поштових роботяг, — все буде хутко і акуратно доставлено туди, де я подам свою чи чийось адресу. Отже, перше — ясно. Нагадую ще раз: щоб усі були представлені своєю хоч останньою (мінімум!) книжкою. І зокрема, хто має „Собр. соч.“, бажано мати все. Це — Хвильовий, Вишня. Ясно? Ясно!

Тепер друге. Треба негайно написати на $\frac{1}{2}$ др. аркуша інформаційну статтю про сучасну укр. літературу, зв'язавши її у маленькому вступі зі старітньою укр. літературою. Я чудесно розумію, що значить за наших звичок сказати: — „Треба негайно написати!“ — Тому я конкретно звертаюсь з цим до Майка Йогансена і вимагаю, щоб він це обов'язково і негайно зробив. Коли ж, паче всього, він не зможе написати, то він хай буде зобов'язаний примусити когось іншого це зробити. Мені тут здається, що він тоді мусить примусити тов. Лейтеса. Проте, коли й він не може, то Майк сам мусить знайти. Отже, лежить це на Майкові. На мені ж лежить примостити це куди слід, хоч це тут просто таки неймовірно важко. Проте, я беруся і встромлю. Ясно? — Ясно!

Тепер відносно можливості видати тут щось німецькою мовою. Це найтяжча справа. Взагалі,

треба сказати, наші теми тут не в ходу. До того ж не тільки немає знайомства, зв'язку з тутешніми видами, а й немає буквально ні душі, що хотіла б чи мусіла ці зв'язки нав'язати. Але цей мур треба розбити і ми мусимо це зробити! В цьому напрямі першим, мінімальним кроком тут мусить і, тільки так і може бути, це — видання не одної якоїсь речі, а збірника, книжки новель. Значить, треба, щоб ми хоч раз в житті збагнули всю конечність цієї справи! Скласти книжечку треба максимум на 8 др. арк. кращих новель і прислати її на мене чи на якусь більш довірчущу людину. Але персона тут, очевидно, вже річ другорядна і сперечатися про неї не будемо. Всю ж цю справу, мені здається, повинні взяти на себе товариші — Микола (Хвильовий), Аркадій (Любченко) і Олесь (Досвітній). Переклади тут будуть зроблені в одну мить і за тутешніх умов в одну мить буде й надруковано.

Братця! — не потерпіть сорому, зробить!

Тепер інші справи, а власне — театральні. Це до Леся Степановича Курбаса. Вчора я бачив в театрі на Königstrasse постановку Піскатора п'єси — *Riwalen*, яка на мене справила велике враження. П'єса — антивоєнна і почасти антирелігійна. Потім — дотепна змістом і з цікавою інтригою. Тримає весь час в напруженні. Має рельєфно зарисовані типи. Одним словом, на мій погляд, цілком могла б бути використана „Березою“. Постараюсь чи, власне, постараємось тут з деякими приятелями „Березою“ її дістати й переслати.

Тепер дозволю в справі особистій. Юрочка (Яновський). Чи ти ще й досі не їдеш за кордон? Тобі ж буде зовсім зле з твоїм ухом. Писни, як справа з поїздкою.

Коля Хвильовий, — Європа так само, як і під час Вашого приїзду, — не має „душі“. Власне має, але свою, не нашу, нам чужу, далеку і врешті якусь безглузду. Од цього томлюсь і страждаю.

Калман Гуровичу моє співчуття.

А ще кланяюся всім сабашникам, а Олесеві (Досвітньому) і Вишні в першу чергу. Олесь, пишу тобі листа — розвідку про тутешні рушничні замки і про найкращі способи полювання.

А ще кланяюся Гриші Епікові і Йванові Сенченкові і, до речі, нагадую, що Літярмарком по нижче наведеної адресі присилати треба регулярно. Що ж торкається мого допису для Л. Я., то він пишеться.

А ще кланяюся Олексі Слісаренкові, що на його книжку я тут увесь час буду чекати.

А ще кланяюся Петі Пенчу, що на його заступительство в житлокоопівських справах покладаюся. До речі, Петя, яке замовлення Ви мені робите тут у віддяку за це?

А ще кланяюся Васі Вражливому, що він на французькі книжки мусить чекати, аж поки я не доїду до Парижу.

А ще кланяюся Аркадієві Любченкові, що він, мабуть, ще й досі не пустив „Швейка“. Щодо дальших томів, то прошу тебе подзвонити по телеф. 4-63 і вилаяти Черняка, він же Євген. Але крім всього, на тебе я Аркаша покладаюся дуже в справі реалізації видання тут згаданої попереду книжки новель. Ти ж сам „паря взростой і бувалой“ і не то, що той ентузіяст — забудько Хвильовий. Голубчику, постав, підштовхни, проведи і напиши.

А ще кланяюся Юрочці Смолічу, що його тут, поперше, чекаю, а подруге — він же регулярно повинен висилати „УЖ“ своєму представникові.

А ще кланяюся Борису, Пролетарському редакторові, що я його кореспондентом „состою“ і ще нічого не написав, бо придивляюся. До того ж і його приятелі не радять, кажуть, у Микитенка неправильно вийшло, і взагалі подумати треба і обдивитися, а не так щоб з бухти-барахти. Подивимось, але писати буду.

А ще кланяюся найулюбленішому поетові Миколі Бажанові, що він у Києві сидить і так злочинно мало друкує в Літ. Ярм. своїх чудесних поезій!

А Іванову Павлові скажіть: хай він мені толком ще раз напише, яких йому риболовних крючків треба. Бо тих англійських Алколя № 1 — 2 питав, немає.

А ще кланяюся всім з котятами й собачатами. Сучасними й майбутніми.

Сподіваюся, що ніхто мені не напише...

Отож, не забудьте тоді мені пояснити, що то за організація „Експрес“, звідки вона взялася і куди пішла.

А покищо на все! Чекаю! Напише ж хоч один нес...с...!

Боря, газету, „Пролетар“ сюди висилай. Так само і „УЖ“ і все. Напишіть хоч в справі статті і збірки новель на німецькій мові.

М. Яловий

Берлін, 9. VI. 29 р.

15 ЖОВТНЯ 1929 р.

ДРУКАРНЯ ДВУ

ім. Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО,

ДЕ ДРУКУЄТЬСЯ АЛЬМАНАХ

„ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК“,

ПЕРЕЙШЛА НА БЕЗПЕРЕРВНИЙ,

П'ЯТИДЕННИЙ

ВИРОБНИЧИЙ

ТИЖДЕНЬ